

Van woordjes naar wereldliteratuur

DE LEESWERELD VAN KINDEREN VAN 7-15 JAAR

FRANK HUYSMANS

Lezen
.....
STICHTING LEZEN

 **sectorinstituut
openbare
bibliotheeken**

Deze publicatie is te downloaden via www.lezen.nl en www.siob.nl

Van woordjes naar wereldliteratuur

DE LEESWERELD VAN KINDEREN VAN 7-15 JAAR

FRANK HUYSMANS

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020- 6230566
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Vormgeving cover

Lijn 1 Haarlem, Ramona Dales

Voor deze analyse is gebruik gemaakt van de dataverzameling van Stichting Marktonderzoek Boekenvak (SMB) in opdracht van de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak (KvB). De uitvoering ligt bij marktonderzoekbureau Intomart GfK. Partners zijn de Koninklijke Boekverkopersbond, de Groep Algemene Uitgevers van het Nederlands Uitgeversverbond, Stichting Lezen, het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) en Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB).

© 2013 Stichting Lezen, Amsterdam & SIOB, Den Haag

Inhoud

Voorwoord Stichting Lezen en SIOB	6
1 Van woordjes naar wereldliteratuur: leren lezen en blijven lezen	7
1.1 Het belang van leren lezen en blijven lezen	7
1.2 Waarom dit onderzoek?	10
1.3 Onderzoeksopzet, steekproef en representativiteit.....	11
1.4 Opbouw van het rapport	13
2 De veranderende leeswereld: hoe vaak en wat lezen kinderen van 7-15 jaar?	15
2.1 Leesfrequentie en leesvolume	15
2.2 Leesvaardigheid.....	18
2.3 Leesattitude	21
2.4 Type boeken	22
2.5 Genres boeken	25
3 Gedrukte, audiovisuele en digitale media: concurrentie of co-existentie?	28
3.1 Boeken, kranten en tijdschriften.....	28
3.2 Televisiekijken en muziek luisteren.....	30
3.3 Computeren, internetten, gamen, mobiel bellen en social media bijhouden.....	31
3.4 Concurrentie of co-existentie?	33
4 Boekhandels, bibliotheken en leesbevorderingscampagnes	36
4.1 Boekenbezit en het kiezen van boeken	36
4.2 Bezoeken van boekhandels en het aanschaffen van boeken	38
4.3 Bezoeken van bibliotheken en het lenen van boeken	42
4.4 Leesbevorderingscampagnes en -activiteiten.....	46
5 Leessocialisatie: wie beïnvloeden kinderen het meest?	49
5.1 De rol van gezin en familie.....	49
5.2 De rol van vrienden/vriendinnen en school	51
5.3 Een verklaringsmodel.....	52

6	Conclusies	57
6.1	De grenzen aan leessocialisatie in de puberteit.....	57
6.2	Audiovisuele en digitale media als ‘concurrenten’	58
6.3	Verder onderzoek	58
	Literatuur	60
	Bijlage: Vragenlijst	63

Voorwoord Stichting Lezen en SIOB

Voor u ligt een onderzoeksrapport over de leeswereld van kinderen in de leeftijd van 7 tot 15 jaar. In deze fase ondergaan hun levens ingrijpende veranderingen, en dat is niet anders als het aankomt op het lezen van boeken. Het ‘leren om te lezen’ maakt plaats voor het ‘lezen om te leren’. De boekjes met grote blokletters en eenvoudige drie- en vierletterige woorden veranderen in serieuze leerboeken met een hoge complexiteit. Ook verschuift hun aandacht langzaam van verhalende kinderboeken naar ‘young adult literatuur’ en – op de hogere schoolniveaus – volwassen literatuur. En dan is het groeiende belang van andere media en vrijetijdsactiviteiten, van internet tot sportclubs, nog niet genoemd.

Het vermoeden bestaat dat, als gevolg van deze ontwikkelingen, de intrinsieke leesmotivatie van kinderen afneemt. Vermoeid door het vele verplichte leesvoer, haken ze af als plezierlezers. Ze zeggen hun bibliotheeklidmaatschap op, gaan minder boeken lezen in hun vrije tijd en beginnen dit steeds minder leuk te vinden.

De kennis over de leeswereld van basis- en middelbare scholieren is gering. Het merendeel van de onderzoeken (zoals het internationale PIRLS en PISA) richt zich op kinderen op één enkele leeftijd, wat het lastig maakt om een beeld te schetsen over meerdere jaren. Om meer grip te krijgen op de veranderingen met het klimmen van de leeftijd, en ook of die tussen jongens en meisjes verschillend verlopen, hebben Stichting Lezen en het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) onderzoeker Frank Huysmans opdracht gegeven voor een onderzoek onder kinderen tussen de 7 en 15 jaar. Het gaat om een verdiepende analyse van een dataset die in oktober 2012 is verkregen binnen de driemaandelijkse peilingen van de Stichting Marktonderzoek Boekenvak, waarin Stichting Lezen en SIOB zijn aangesloten als partner.

Het onderliggende rapport komt met nieuwe inzichten in de leeswereld van kinderen en beginnende pubers. Stichting Lezen en SIOB, kenniscentra en beleidsorganisaties op het gebied van respectievelijk leesbevordering en de bibliotheekbranche, hopen van harte dat leesopvoeders hun voordeel doen met de resultaten. Ouders, docenten, bibliothecarissen, beleidsmakers en andere geïnteresseerden: wij wensen u al het leesplezier van de wereld.

Gerlien van Dalen

Directeur Stichting Lezen

Maria Heijne

Directeur SIOB

1 Van woordjes naar wereldliteratuur: leren lezen en blijven lezen

1.1 Het belang van leren lezen en blijven lezen

Lezen zit niet in onze genen. Het is een manier van informatie verwerken waarbij verschillende delen van de hersenen een gecompliceerde samenwerking moeten aangaan. Een sterke indicatie daarvoor is dat bij lezers van het westerse alfabet andere hersengebieden actief zijn dan bij lezers van oosterse karakters (Dehaene 2009; Wolf 2008). Lezen vereist aandacht en concentratie en leidt daarom relatief snel tot mentale vermoeidheid.

In het digitale tijdperk, met tal van alternatieve manieren van informatieoverdracht (denk aan luisterboeken en instructievideo's), is het dan ook de vraag of het goed kunnen lezen en schrijven in de toekomst nog wel zo belangrijk zal zijn als het lang is geweest. Sommige auteurs ontwaren een overgang van een woord- naar een beeldcultuur. Audiovisuele informatie lijkt beter aan te sluiten bij de informatieverwerking door onze hersenen dan tekstuele. Als we in onze cultuur voor de gemakkelijkere weg kiezen, zou de tekstuele geletterdheid in komende generaties achteruit kunnen gaan ten gunste van andere vormen van geletterdheid (zie voor een bespreking van deze discussie Van der Weel 2011). Het onderwijs is in het afgelopen decennium al meer aandacht gaan besteden aan informatiegeletterdheid, mediawijsheid en digitale geletterdheid.

De vraag is of het 'erg' is dat tekstuele geletterdheid minder centraal zal staan. Cultuurhistorici wijzen erop dat cultuuroverdracht in de voorbije vijftig eeuwen vooral via tekst, geschreven en gedrukt, is geschied. Willen we kunnen leren van het verleden, dan zullen we de bronnen uit het verleden moeten kunnen begrijpen – en daarvoor blijft tekstuele geletterdheid nodig.

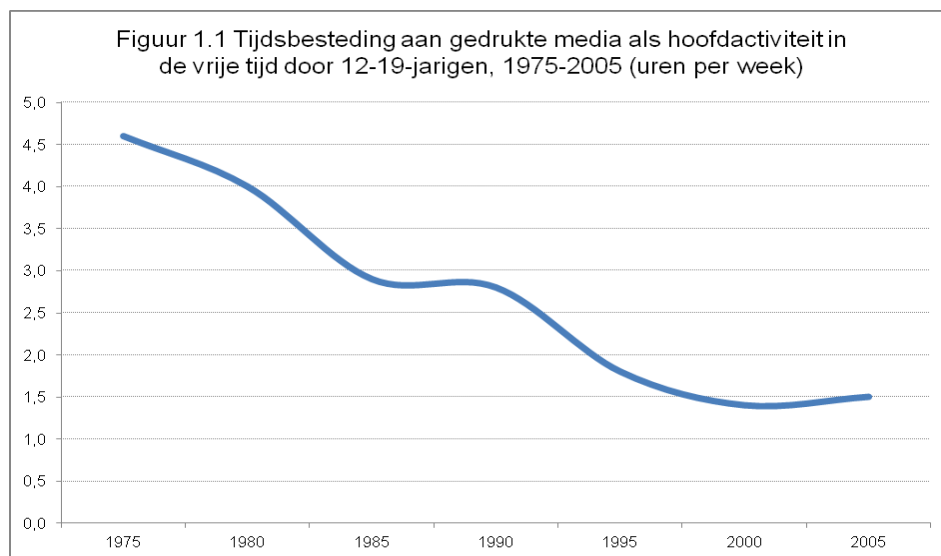
Een ander argument voor blijvende aandacht voor tekstuele geletterdheid in het onderwijs is te ontleen aan een groeiend corpus van empirische studies. Deze wijzen erop dat een goede taalbeheersing en leesvaardigheid belangrijke voorspellers zijn van schoolsucces en de maatschappelijke positie die na de studie wordt bereikt. Twee aandachtspunten zijn daarbij van belang. Ten eerste is gebleken dat verschillen tussen kinderen in taal- en leesvaardigheid in het onderwijs meestal niet blijken te worden gereduceerd. Een achterstand aan het begin van de schoolcarrière is er vaak aan het einde daarvan nog steeds en niet zelden is die dan zelfs groter dan aan het begin (Stanovich 1986; Cunningham & Stanovich 1997). Ten tweede wordt steeds duidelijker dat beide vaardigheden ook na school om onderhoud vragen. Bij mensen die niet meer lezen, is een teruggang in woordenschat en technische leesvaardigheid vastgesteld (Willms & Murray 2007).

Leesbevordering lijkt voor de periode daarna de beste resultaten te sorteren wanneer de nadruk in het onderwijs ligt op leesplezier. Een doceerstijl gericht op het bijbrengen van de literaire canon blijkt te leiden tot minder lezen in het latere leven. Benadrukken docenten in hun onderwijs het plezier in lezen en laten zij de leerlingen vrij in de keuze van de boeken

die zij ‘voor de lijst’ moeten lezen, dan heeft dat positievere gevolgen voor het vrijetijdslezen, en daarmee voor het onderhouden van de leesvaardigheid van de volwassene (Verboord 2003).

De literatuur overziend is het belang van leesbevordering gericht op het vergroten van leesplezier niet te onderschatten. Het gezin (ouders en zusjes/broertjes), de school en ook de bibliotheek blijken daar elk hun bijdrage aan te leveren. Die van de ouders is duidelijk het grootst. Studies hebben laten zien dat voorlezen in de jongste jaren een blijvend effect heeft: de grotere taalvaardigheid (woordenschat) betaalt zich uit wanneer het taal- en leesonderwijs een aanvang neemt (zie Mol & Bus 2011).

Over het lezen van kinderen in de basisschoolleeftijd en in de onderbouw van het voortgezet onderwijs is maar relatief weinig bekend. Wat gebeurt er in de school, en – minstens zo belangrijk – hoe ziet hun ‘leeswereld’ er in de vrije tijd uit? Die vraag is des te relevanter omdat trendonderzoek uitwijst dat kinderen/jongeren op steeds jongere leeftijd lijken ‘af te haken’. Tijdsbestedingonderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft laten zien dat de tijd die jongeren aan het lezen van gedrukte media besteden in de periode 1975-2005 sterk is afgenomen (figuur 1.1).¹

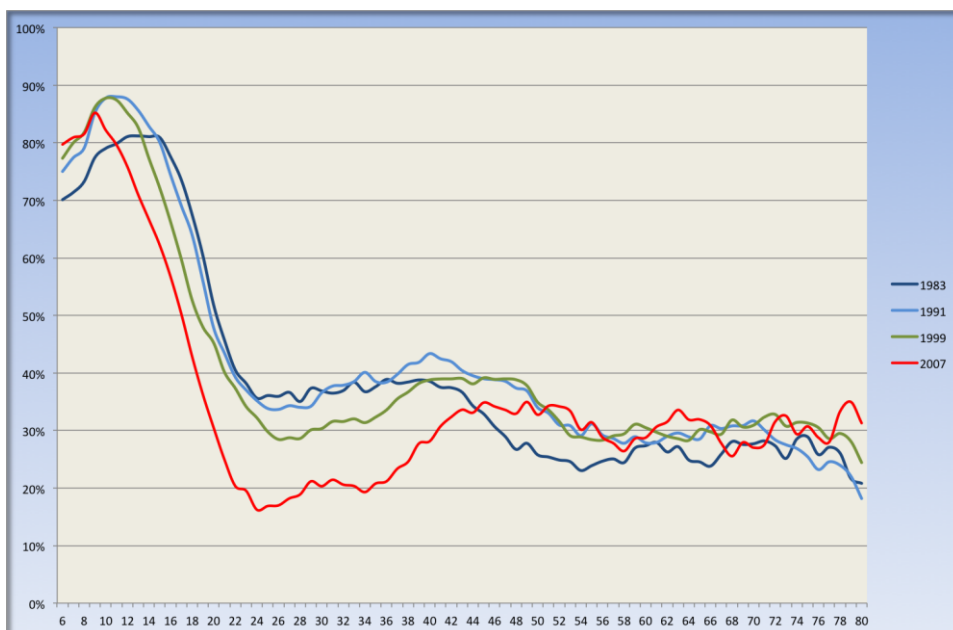

Bronnen: Huysmans et al. 2004; Huysmans & De Haan 2010.

¹ Het Tijdsbestedingsonderzoek (TBO) is in deze periode steeds op dezelfde manier uitgevoerd, door een steekproef van Nederlanders te vragen gedurende één week in oktober hun dagelijkse bezigheden in een dagboek te registreren. Zij konden daarbij voor media onderscheid maken tussen hoofd- en nevenbezigheid. Lezen werd voor vier typen media geregistreerd: boeken, kranten, tijdschriften en huis-aan-huisbladen/reclamefolders. Lezen voor werk, studie en school werd niet apart geregistreerd, zodat de werkelijke leestijd hoger kan zijn uitgevallen. Ook besteedde het TBO tot 2005 geen aandacht aan lezen van scherm. In 2005 bleek dit nog maar in zeer geringe mate te gebeuren – in de vrije tijd althans. In 2005 veranderde ook de meting van boeken lezen (in dat jaar werd naar genre boeken gevraagd, daarvoor niet). Hierdoor is de lichte sprong omhoog tussen 2000 en 2005 vermoedelijk veroorzaakt.

Ter illustratie een figuur die voor de leeftijden 6-80 jaar het percentage mensen afbeeldt dat in de afgelopen 4 weken ten minste één boek heeft geleend bij de openbare bibliotheek (SCP, AVO 1983-2007). In de jongere helft van de bevolking, 6-45 jaar, is sprake van een aanzienlijke daling in het percentage boekenleners. Daarbij is te zien dat de neergang steeds vroeger inzet. In 1983 begon de daling vanaf de leeftijd van 15 jaar, in 1991 vanaf 13 jaar, in 1999 vanaf 12 jaar en in 2007 al vanaf 9 jaar.

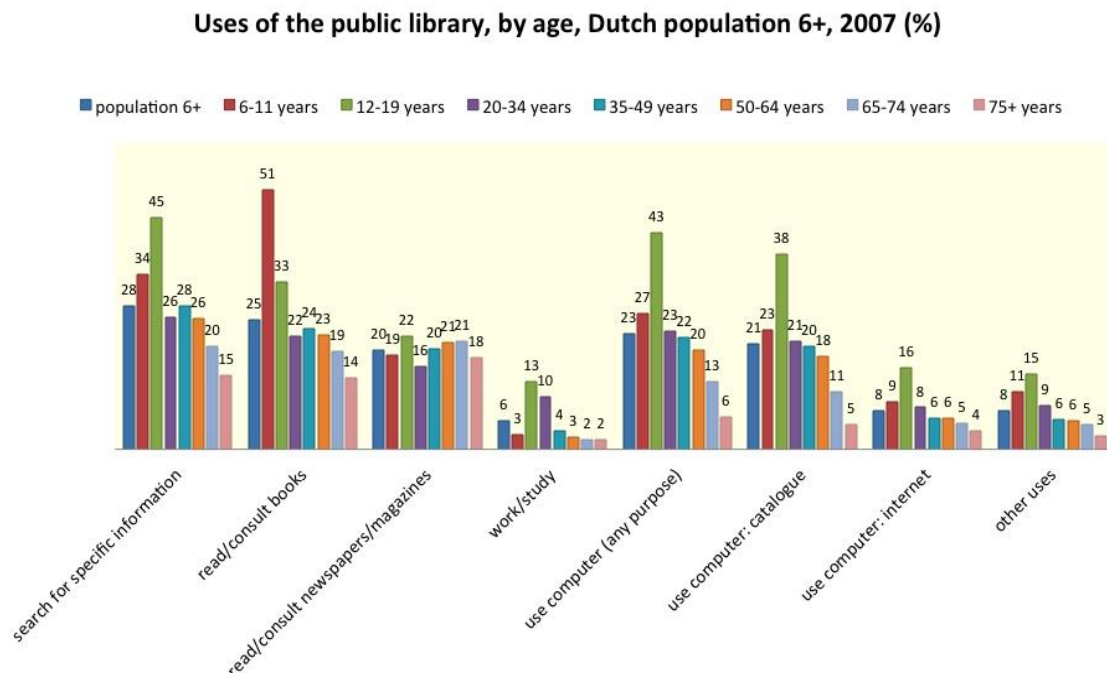
Figuur 1.2 Boekenleners (1 of meer boeken geleend in de afgelopen vier weken bij de openbare bibliotheken voor eigen gebruik) naar leeftijd, Nederlandse bevolking van 6-80 jaar, 1983-2007 (percentages)

Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau (Aanvullend VoorzieningengebruikOnderzoek 1983, 1991, 1999, 2007; eigen analyses)

Het beeld van het PIRLS-onderzoek onder 10-jarigen in verschillende landen geeft ook indicaties dat de leesvaardigheid van Nederlandse kinderen achteruit gaat in vergelijking met andere landen, hoewel Nederland nog ruim boven het internationale gemiddelde zit (Mullis et al. 2012). Het vermoeden bestaat dat er in de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs een sterke daling zit in het vrijetijdslezen. In vergelijking met andere landen vindt de selectie naar niveau in ons land relatief vroeg plaats: met 12 jaar in plaats van de in veel andere landen gebruikelijke 14 jaar. De omgang met boeken in het voortgezet onderwijs is ook ‘functioneler’: ze worden meer *gebruikt* voor studie (leeslijst, consulteren van informatieve boeken voor schoolopdrachten) dan *genoten*. Onderstaande figuur wijst in die richting voor wat betreft het gebruik van de openbare bibliotheek. In de leeftijd van 6-11 ligt de nadruk sterk op het lezen en consulteren van boeken. In de leeftijd van 12-19 jaar verschuift dat naar specifiek informatie zoeken en computergebruik in de bibliotheek.

Figuur 1.3 Soorten gebruik van de openbare bibliotheek naar leeftijd, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder (percentages)

Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau (Aanvullend VoorzieningengebruikOnderzoek 2007; eigen analyses)

Vanuit het gebleken belang van goed leren lezen, het belang van lezen in de vrije tijd en het ontbrekende beeld daarvan, is door Stichting Lezen en het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) opdracht gegeven een surveyonderzoek te doen onder Nederlandse kinderen van 7-15 jaar. Dit rapport is het verslag van de analyses. De nadruk ligt daarbij op het beschrijvend in kaart brengen van de leeswereld van de kinderen en in welke mate die verandert als kinderen opgroeien. In het voorlaatste hoofdstuk komt evenwel ook de verklarende vraag aan bod met een analyse van de relatieve effectiviteit van leesbevorderende activiteiten.

1.2 Waarom dit onderzoek?

Thans ontbreekt een duidelijk beeld van de leeswereld van Nederlandse kinderen en jongeren van 7 tot en met 15 jaar en hoe die leeswereld met het klimmen der jaren verandert. De leeftijdsgrenzen zijn zo gekozen dat ze die kinderen en jongeren insluit die net beginnen te lezen in groep 3 van het basisonderwijs, evenals kinderen die al wat beter kunnen lezen, tot aan de groep die in het voortgezet onderwijs aan de ‘volwassen’ literatuur gaat beginnen.

Doel van het onderzoek is door middel van een empirisch onderzoek onder deze groep leesbevorderaars meer inzicht te geven in factoren die van belang zijn in en voor de leeswereld van 7-15-jarigen, zodat zij hun inspanningen daarop kunnen afstemmen.

De *hoofdvraag* van het onderzoek luidt: hoe ziet de leeswereld van meisjes en jongens in het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs eruit, en hoe verandert die leeswereld met het ouder worden?

Deelvragen zijn de volgende:

- Is er sprake van een ‘knik omlaag’ na de basisschoolleeftijd of verandert de leeswereld geleidelijker?
- In welke opzichten verschillen de leeswerelden van meisjes en jongens?
- Lopen verschillen naar leeftijd (leesfrequentie, -motivatie e.d.) uiteen voor meisjes en jongens?
- Hoe belangrijk zijn (groot)ouders, zusjes en broertjes, vriendinnen en vrienden, school en bibliotheek in de leessocialisatie?

De term ‘leeswereld’, in losse aansluiting bij het fenomenologische begrip ‘leefwereld’ (*Lebenswelt*; zie Schütz & Luckmann 1979, 1984), verdient enige toelichting. Met ‘leeswereld’ wordt hier geen theoretisch goed uitgewerkt begrip bedoeld. Het diende als ‘sensitizing concept’ ten burele van Stichting Lezen toen het onderzoek en de vragenlijst werden opgezet. ‘Leeswereld’ moet worden opgevat als een containerbegrip voor het geheel van:

- leesfrequentie en -volume (aantal boeken)
- leesvoorkeuren (type boeken en genres)
- leesattitude
- gepercipieerde leesvaardigheid
- houdingen tegenover en gebruik van boekhandels en bibliotheken
- bekendheid met leesbevorderingscampagnes
- leessocialisatie in het gezin, op school en in vriendenkring.

1.3 Onderzoeksopzet, steekproef en representativiteit

Stichting Lezen en het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) participeren met een aantal andere organisaties² in een reeks onderzoeken naar het lezen en kopen van boeken in Nederland. In principe vier keer per jaar wordt een steekproef uit de Nederlandse bevolking benaderd met een lijst vragen waarin het kopen en lezen van (papieren en digitale) boeken, genrevoorkeuren en het bezoeken van boekhandel en bibliotheek centraal staan. Initiatiefnemer en organisator van de reeks metingen was de Stichting Marktonderzoek Boekenvak (SMB), inmiddels opgegaan in de Koninklijke Vereniging voor het Boekenvak (KVB). Opdrachtnemer en uitvoerder van de peilingen is onderzoeksbureau Intomart GfK in Hilversum.

Binnen het kader van dit project hebben Stichting Lezen en het SIOB opdracht gegeven

² Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB), Koninklijke Boekverkopersbond (KBb) en de Groep Algemene Uitgevers (GAU) van het Nederlands Uitgeversverbond (NUV).

een verdiepende studie te verrichten bij een steekproef van 7-15-jarigen in Nederland. De onderzoeksgroep, die in oktober 2012 werd benaderd, bestond feitelijk uit twee elkaar aanvullende delen: een steekproef uit een bestand van leerlingen in het basisonderwijs voor de groep 7-12-jarigen, en een steekproef uit een online panel van Intomart GfK voor de 13-15-jarigen.

In onderling overleg is door de twee partijen een vragenlijst opgesteld bestaande uit 41 vragen. Vier daarvan bestonden uit meerdere items en bij vijftien vragen konden meerdere antwoorden worden gegeven. De lijst bestond uit de volgende themablokken:

- achtergrondkenmerken (voor zover niet bekend uit panel)
- leesgedrag/vrijtijdsgedrag
- leesattitude
- voorleesgedrag/leessocialisatie/leesbevordering (thuis, vrienden, onderwijs)
- boekenbezit en boeken kiezen
- bibliotheekbezoek
- boekhandelbezoek
- leesbevorderingscampagnes

De veldwerkperiode vond plaats in oktober 2012. Er zijn geen gegevens bekend over de gemiddelde tijd die het invullen van de vragenlijst in beslag heeft genomen; aangenomen kan worden dat het met name voor de jongste groep een behoorlijke tijdsinvestering heeft betekend om alle vragen te lezen en van een antwoord te voorzien. De lijst is als webenquête afgenomen. Een schriftelijke weergave van de online enquête is als bijlage aan dit rapport toegevoegd.

Als kader voor de steekproeftrekking werden zes groepen onderscheiden naar sekse en leeftijd. De leeftijdsgroepen waren 7-9 jaar, 10-12 jaar en 13-15 jaar. In de gerealiseerde steekproef moesten deze groepen met respectievelijk 500, 400 en 400 personen vertegenwoordigd zijn, met evenredige vertegenwoordiging over meisjes en jongens.

Na oplevering van het bestand bij Stichting Lezen is gebleken dat deze streefgetallen weliswaar zijn gehaald, maar ook dat de groep 13-jarigen op zes personen na bijna geheel afwezig was, terwijl de 15-jarigen juist ruimer waren vertegenwoordigd dan bedoeld. Navraag bij het onderzoeksbureau leerde dat men tijdens het veldwerk inderdaad niet op de verdeling binnen de drie leeftijdsgroepen heeft gelet. Consequentie daarvan was uiteraard dat de gerealiseerde steekproef niet als representatief voor de populatie van 13-15-jarigen kon worden beschouwd.

Besloten is om geen aanvullende steekproef onder 13-jarigen te benaderen. Daarmee raakte de oorspronkelijke intentie van een beschrijving aan de hand van de bedoelde zes groepen buiten bereik. In plaats daarvan worden in dit rapport de resultaten voor de afzonderlijke leeftijden beschreven. De groep 13-jarigen ontbreekt daarin geheel (de zes 13-jarigen zijn uit de steekproef verwijderd bij de analyse). Om dit gemis op te vullen, is in de tabellen en figuren wel een waarde voor de 13-jarigen opgenomen, maar deze is niet meer dan het gemiddelde van de voor de 12- en 14-jarigen gevonden waarden. In de significantietoetsen

en samenhangs- en effectparameters hebben deze extrapolaties uiteraard geen rol gespeeld.

Tabel 1.1 In de analyses gebruikte steekproef naar sekse en leeftijd (aantallen)*

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	14 jaar	15 jaar	totaal
man	71	88	101	68	67	57	73	111	636
vrouw	83	69	83	81	77	50	86	127	656
totaal	154	157	184	149	144	107	159	238	1292

* De buiten beschouwing gelaten groep 13-jarigen bestond uit zes personen, 2 jongens en 4 meisjes.

De gerealiseerde steekproef van 7-12-jarigen en 14-15-jarigen is afgezet tegen de bij het Centraal Bureau voor de Statistiek bekende populatieverdeling per leeftijd naar sekse. Voor geen van de afzonderlijke leeftijden bleek de steekproef statistisch significant van de populatieverdeling af te wijken. Van de afzonderlijke leeftijden bleek de verdeling naar meisjes en jongens nog het meest scheef bij de 15-jarigen, maar niet significant (chi-kwadraat = 2,21, df=1, $p = 0,137$). Voor de steekproef als geheel (8 leeftijden x 2 seksen = 16 cellen) was de afwijking evenmin significant (chi-kwadraat = 10,97, df=7, $p = 0,140$). Daarom hoefde bij de analyses geen weegcorrectie te worden toegepast. Om er zeker van te zijn de juiste beslissing te hebben genomen, is ter controle een beperkt aantal analyses op kernvariabelen zonder én met weging uitgevoerd. Inspectie leerde dat de ongewogen en gewogen uitkomsten (percentages) nauwelijks van elkaar verschilden.

1.4 Opbouw van het rapport

De rapportage volgt in grote lijnen de opbouw van de onderzoeksvragenlijst. In hoofdstuk 2 wordt de leeswereld van 7-15-jarigen beschreven. Aan bod komen allereerst de frequentie en het volume van het lezen: hoe vaak en hoeveel lezen kinderen lezen, en hoe verandert dat bij het opgroeien? Vervolgens passeren de leesattitude (hoe graag lezen ze?) en genre en type boeken van voorkeur de revue. Steeds worden daarbij de verschillen tussen meisjes en jongens en tussen de leeftijden belicht.

Hoofdstuk 3 is gewijd aan het vraagstuk van het lezen te midden van andere media. Er is in het maatschappelijke discours veel aandacht voor de opkomst van digitale en (in het bijzonder) sociale media. Eerder was dat het geval met de televisie. Deze concurrenten van het lezen zouden verantwoordelijk zijn voor de teruggang in het lezen door kinderen. Hoewel het definitieve antwoord op de concurrentieverhouding (een gecompliceerd vraagstuk) hier niet gegeven kan worden, belichten we de verhouding tussen de verschillende media op beschrijvend niveau. Hoe is de verhouding tussen het lezen van boeken, televisie kijken, internetten en gamen, en hoe verandert die van groep 3 in het basisonderwijs naar de derde klas in het voortgezet onderwijs?

In hoofdstuk 4 gaan we in op de vraag hoe en waar kinderen en jongeren aan boeken komen. Wat bezitten zij (of hun ouders) aan boeken thuis, hoe vaak gaan zij naar boekhandel en bibliotheek? Krijgen ze boeken cadeau of kopen ze deze zelf? Hoe waarderen zij bezoeken aan de boekwinkel en de bieb? De laatste paragraaf is gewijd aan de

bekendheid met leesbevorderingsactiviteiten en –campagnes. De bekendste daarvan is de Kinderboekenweek, maar er zijn er vele andere, gericht op verschillende leeftijdsgroepen. Hiervan was tot dusver niet bekend in hoeverre de doelgroepen ermee bekend zijn en hoe ze worden gewaardeerd.

Hoofdstuk 5 behandelt de effectiviteit van leesbevorderingsactiviteiten van met name de ouders. Ook de invloeden van zusjes en broertjes, grootouders en vrienden/leeftijdgenoten wordt belicht. De resultaten van deze analyses dragen bij aan het groeiende corpus aan effectiviteitsstudies van leesbevordering.

In het slothoofdstuk 6 worden de bevindingen op een rij gezet. Daar trekken we conclusies voor praktijk en beleid rond leesbevordering voor deze leeftijdsgroep en geven we aan welke volgende stappen in onderzoek er zouden kunnen worden gezet.

2 De veranderende leeswereld: hoe vaak en wat lezen kinderen van 7-15 jaar?

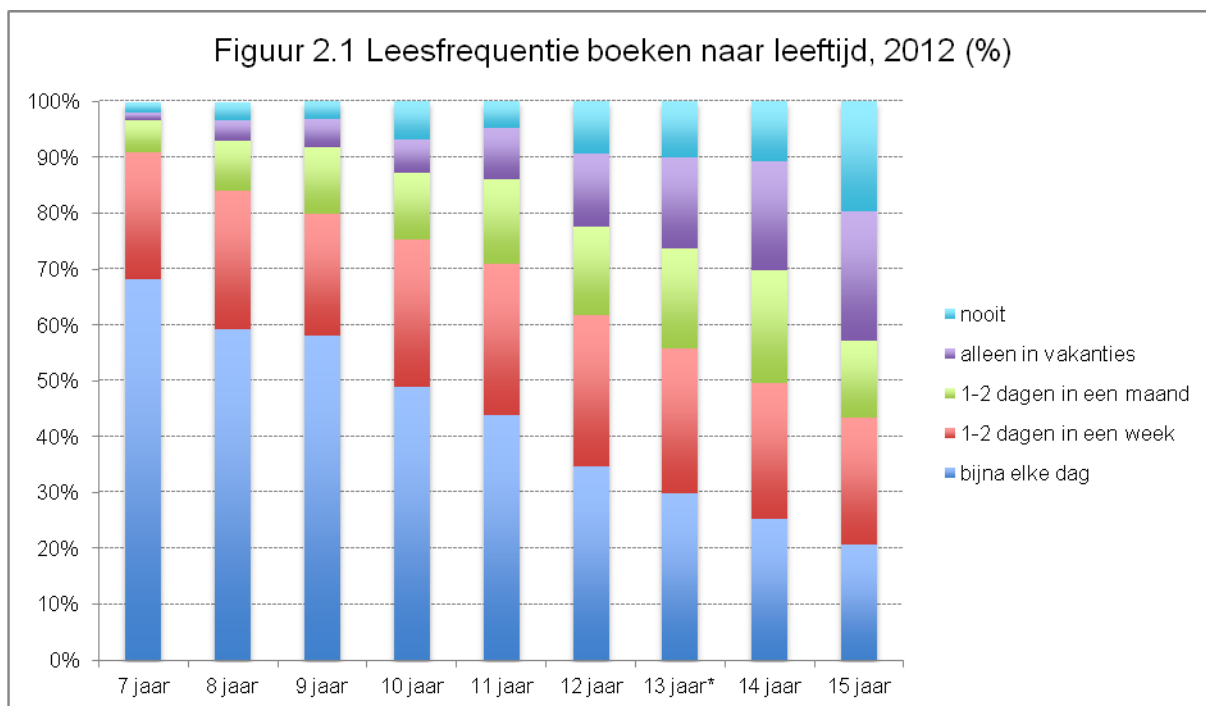
2.1 Leesfrequentie en leesvolume

Het in kaart brengen van de mate waarin kinderen boeken lezen is minder eenvoudig dan het op het eerste gezicht lijkt. Verschillende maten vertellen ieder een deel van het verhaal: de *frequentie* (hoe vaak pakken kinderen een boek op, ongeacht hoe lang achtereen erin wordt gelezen), de *duur* (hoeveel tijd besteden ze aan lezen, per tijdseenheid of per keer dat ze lezen, ongeacht hoe vaak dat gebeurt) en het *volume* (hoeveel boeken worden gelezen, ongeacht de omvang ervan). Het combineren van die drie geeft het meest complete beeld van de omgang met boeken.

Het meten van de duur van het lezen is echter geen sinecure. De eigen leestijd schatten is voor volwassenen al moeilijk (Robinson 1985; Huysmans et al. 1997) en zeker voor jongere kinderen die net hebben leren klokkijken (Vooys et al. 1987). In dit onderzoek is van het meten van de leestijd om die reden afgezien. Leesfrequentie en leesvolume zijn wel gemeten en bieden samen behoorlijk inzicht in hoe de omgang met boeken verandert met het klimmen van de leeftijd.

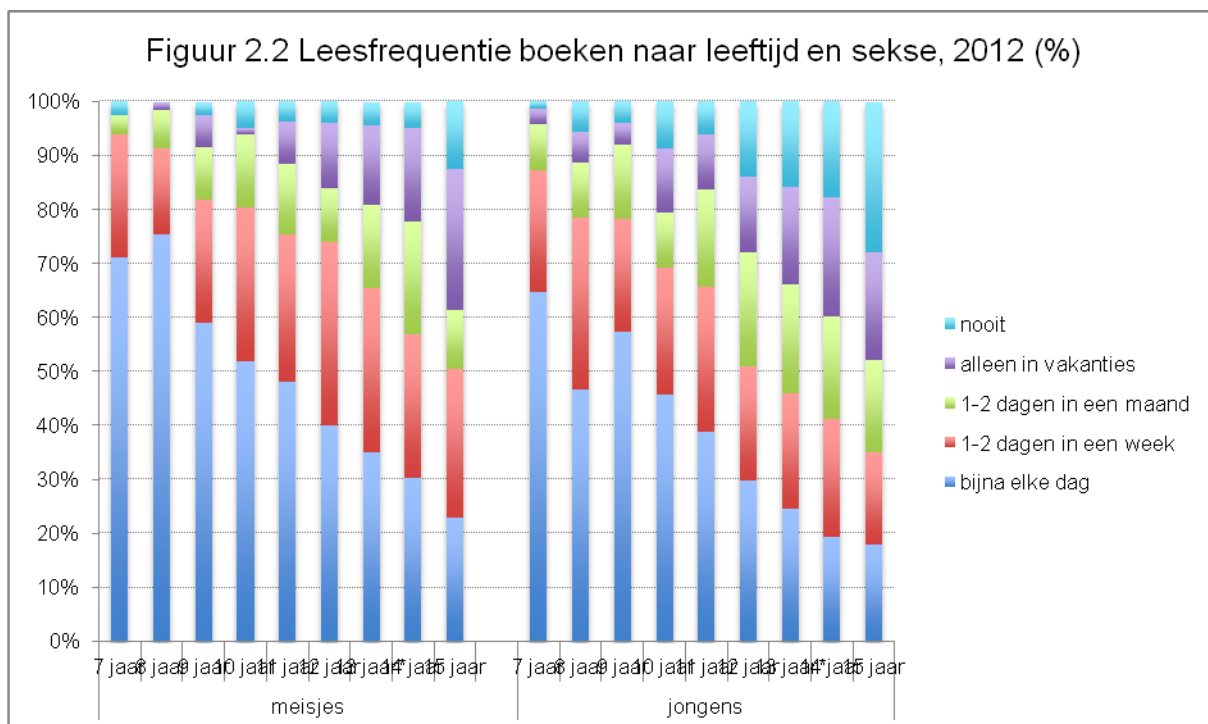
Leesfrequentie

Van de 7-jarigen zeggen er twee op de drie bijna dagelijks in boeken te lezen (figuur 2.1). Nog eens 20 procent doet dit niet (bijna) dagelijks maar wel op minstens een dag in de week. Wat in de figuur het sterkst opvalt is dat de teruggang in leesfrequentie heel geleidelijk gaat. Er is zeker geen sprake van een breuk tussen 12 en 13 jaar bij de overgang naar het voortgezet onderwijs. Aan het einde van de basisschool is het percentage (bijna) dagelijkse lezers gehalveerd ten opzichte van groep 3/4. Het aandeel kinderen dat hooguit in de vakanties leest is dan opgelopen tot bijna een kwart. De daling zet daarna in hetzelfde tempo door tot de 15-jarige leeftijd. Van de 15-jarigen leest ruim 20 procent dagelijks en nog eens ruim 20 procent wekelijks. Dezelfde percentages lezen nooit of alleen in de vakanties.

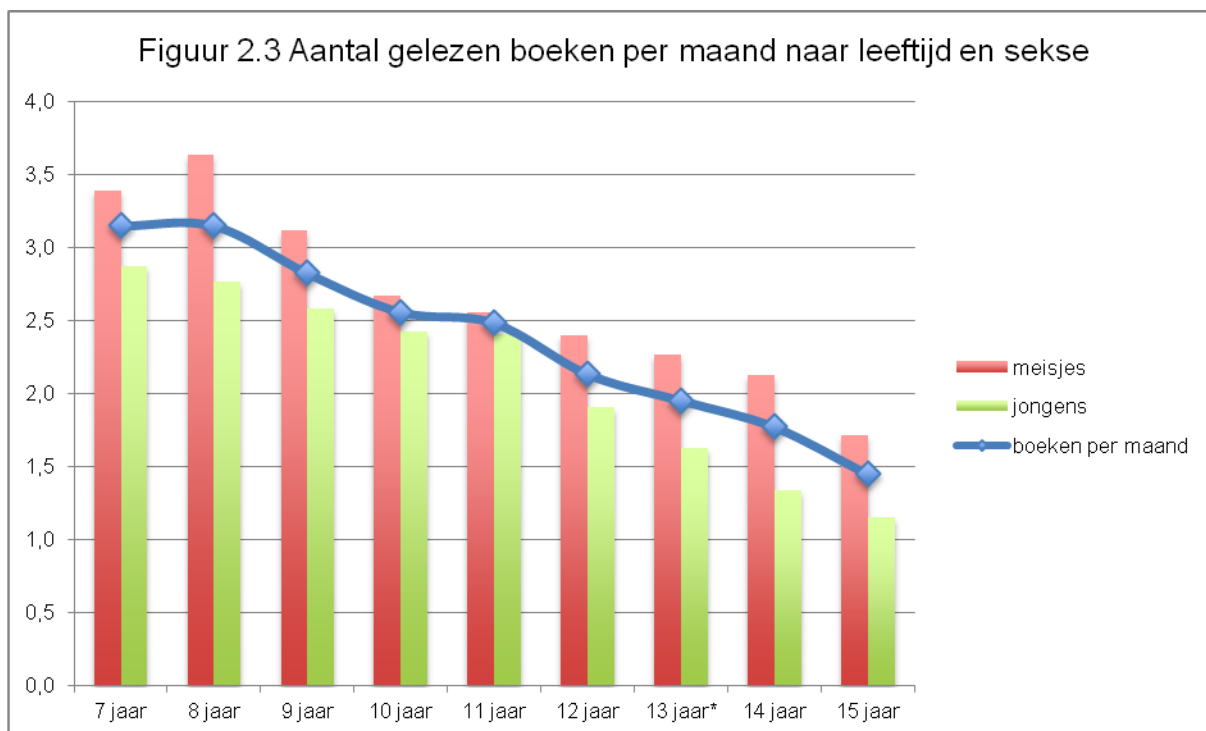
Voor meisjes en jongens is het patroon gelijkvormig (figuur 2.2). Met uitzondering van een wat moeilijk thuis te brengen onregelmatigheid in het patroon bij de 8-jarigen, zien we dezelfde geleidelijke teruggang bij beide seksen. Meisjes zijn in alle leeftijden wel de meest frequente lezers. Het meest in het oog springende verschil is te zien in de groep die nooit boeken zegt te lezen. Bij de jongens begint die groep vanaf 11 jaar te groeien. Bij meisjes is dat pas vanaf 14 jaar het geval.

In een aanvullende analyse is statistisch getoetst of het patroon in teruggang verschilt voor jongens en meisjes. Dit blijkt niet het geval. Hoewel meisjes dus vaker lezen dan jongens, is het tempo van de teruggang voor beide seksen even groot.

Leesvolume

Het aantal boeken dat kinderen lezen, vertoont eenzelfde daling als de leesfrequentie (figuur 2.3). Van 7 naar 8 jaar blijft het nog constant op ruim 3 boeken per maand gemiddeld. Daarna neemt het bijna monotoon af tot 1,5 per maand onder de 15-jarigen. Wat dat precies betekent voor het aantal gelezen bladzijden en woorden is met deze meting uiteraard niet te zeggen. Het ligt voor de hand dat het anderhalve boek dat de vijftienjarigen maandelijks lezen, een stuk meer bladzijden en woorden bevat dan de drie boeken van de jongste hier bestudeerde groep. Maar jongeren zijn natuurlijk ook veel verder in hun leesontwikkeling en kunnen meer bladzijden per uur aan. De daling in de leesfrequentie (figuren 2.1. en 2.2) zou, dit alles in aanmerking genomen, daadwerkelijk op een daling in leesbelangstelling kunnen duiden.

Onder alle leeftijden is er een soms aanzienlijk, soms gering verschil tussen meisjes en jongens. Bij 10- en 11-jarigen lijkt de kloof zich te dichten, maar vanaf 12 jaar neemt die weer toe. Gemiddeld bedraagt het verschil ongeveer een half boek per maand, oftewel zo'n zes boeken per jaar. Combineren we dit met de onderzoeksbevindingen die in het eerste hoofdstuk ter sprake kwamen, dan zou die grotere leesgeneigdheid zich moeten uitdrukken in betere schoolprestaties. Dat meisjes inderdaad beter presteren in het voortgezet onderwijs, kan zonder nader onderzoek niet één op één worden verklaard uit dit verschil in vrijetijdslezen thuis, maar is wel aannemelijk. Een indicatie voor een mogelijk causaal verband tussen vrijetijdslezen en schoolresultaten zou via een grotere leesvaardigheid verlopen, zoals recent is aangetoond (Kortlever & Lemmens 2012). Het is zeker nadere studie waard.

2.2 Leesvaardigheid

Vaardigheid in het lezen wordt idealiter gemeten met een toets. In het bestek van dit vragenlijstonderzoek was het niet mogelijk zo'n toets af te nemen. Er moest worden volstaan met een inschatting van de eigen leesvaardigheid door de kinderen zelf. Gezien de jonge leeftijd van een deel van de kinderen was eenvoud in de formulering van de vraag en de antwoordcategorieën geboden. De vraag die werd voorgelegd luidde eenvoudigweg 'Hoe goed ben je in lezen?'. De mogelijke antwoorden waren 'niet goed', 'gewoon' en 'heel goed'. Omdat de perceptie van wat 'heel goed' kunnen lezen is natuurlijk sterk verschilt tussen 7- en 15-jarigen, moeten de uitkomsten (tabel 2.1) dienovereenkomstig worden geïnterpreteerd als leeftijdsspecifieke gradaties.

Tabel 2.1 Zelfinschatting leesvaardigheid: 'Hoe goed ben je in lezen?' (%)

									13		allen	sig ^b
		7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	jaar ^a	14 jaar	15 jaar		
allen	niet goed	12	8	14	15	12	8	7	7	8	10	
	gewoon	49	44	46	45	45	56	54	52	57	50	
	heel goed	39	48	40	40	43	36	39	42	35	40	
		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
meisjes	niet goed	8	1	12	17	12	8	6	4	6	9	*
	gewoon	47	36	43	42	43	52	49	45	54	46	
	heel goed	45	62	45	41	46	40	46	51	39	46	
		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
jongens	niet goed	16	14	15	12	12	7	9	11	10	12	
	gewoon	52	50	49	49	48	60	59	59	60	53	
	heel goed	32	36	37	40	40	33	32	30	30	35	
		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

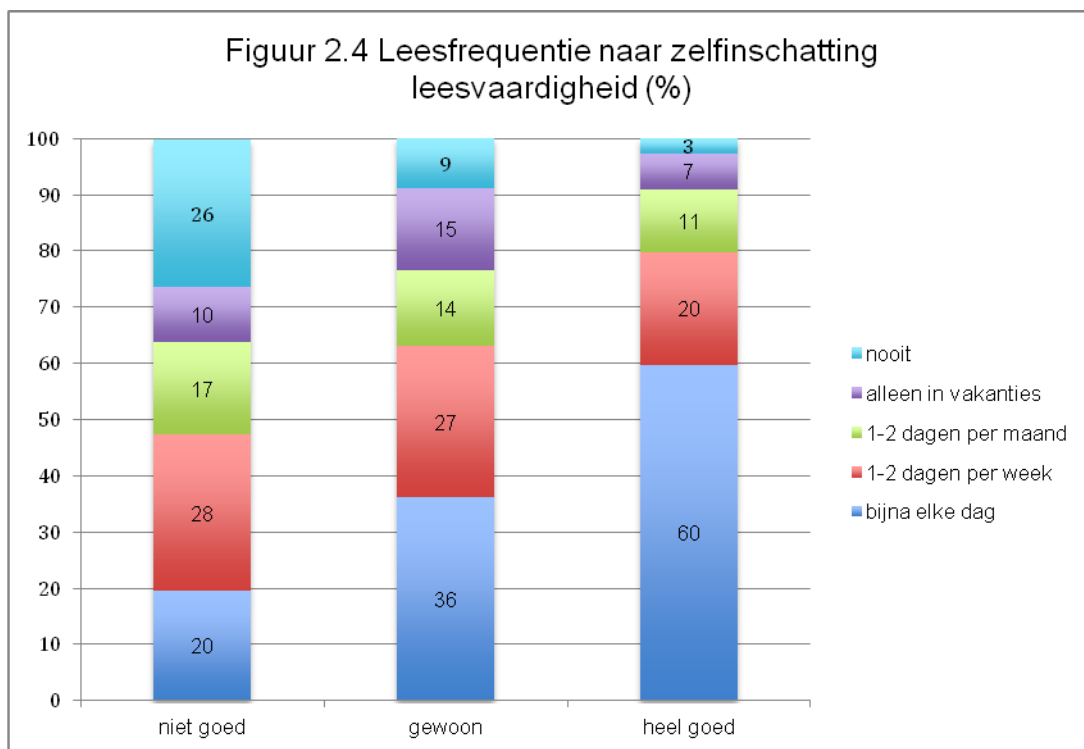
a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen (waar mogelijk, zie noten a en b).

b Chi-kwadraat-toets; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Over de gehele groep bezien rekent 40 procent zich tot de 'heel goede' lezers, 50 procent acht zichzelf een 'gewone' lezer en 10 procent noemt zichzelf 'niet goed' in het lezen. Ook voor de afzonderlijke leeftijden ligt die verhouding ongeveer zo. Enige uitzondering zijn de achtjarigen, van wie bijna de helft zich een heel goede lezer acht. Als kinderen en jongeren zich met leeftijdgenoten vergelijken, komt men op het met die leeftijd corresponderende gemiddelde leesniveau dus kennelijk tot dezelfde verdeling over de drie categorieën.

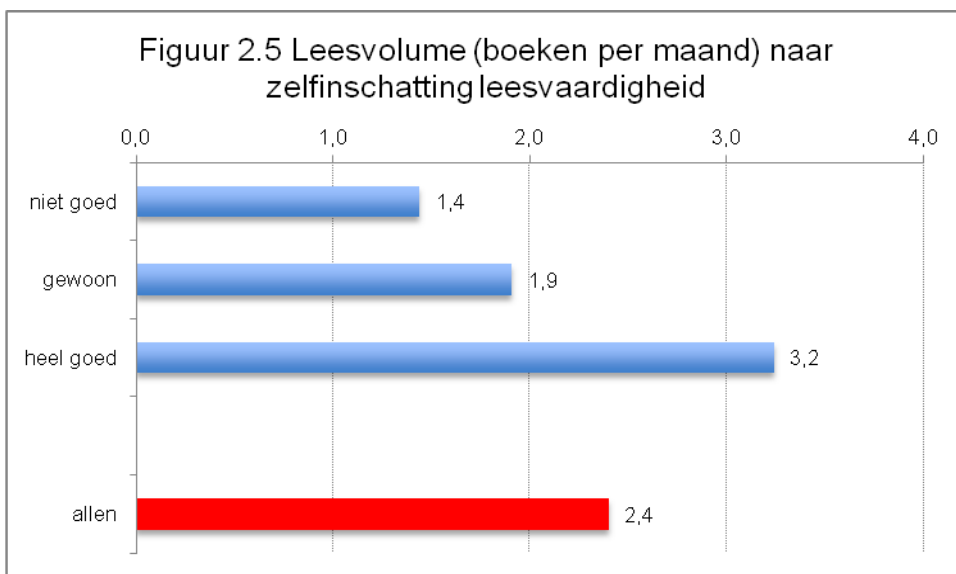
Voor meisjes en jongens loopt het beeld overigens wel sterk uiteen. Wie had gedacht dat jongens over meer branie beschikken dan meisjes, komt hier bedrogen uit. Het zijn steeds de meisjes van wie een groter deel zich tot de heel goede lezers rekent. Zij zijn ook inderdaad de betere lezers.³ Opvallend is dat de kloof bij de achtjarigen het grootst is maar deze is bij de tienjarigen alweer verdwenen. Vanaf dan neemt het verschil weer toe, tot het tussen 14 en 15 weer kleiner wordt. Alleen bij de meisjes is de schommeling statistisch (licht) significant. Wat er achter dit fluctuerende patroon schuil gaat is onduidelijk; mogelijk is het ook een anomalie van de hier bestudeerde steekproef en zou een herhaling van het onderzoek minder schommelingen te zien geven.

³ Zie voor een beknopt overzicht van onderzoek hiernaar <http://www.leesmonitor.nu/page/10004/wie-zijn-vaardige-lezers> (geraadpleegd 17 mei 2013).

Dat dingen leuker zijn en meer bevrediging geven naarmate je ze beter beheerst, is een vrij algemeen geldende ervaring. Je mag dan ook verwachten dat betere lezers meer lezen dan minder goede lezers. Inderdaad is er een groot verschil in leesfrequentie waarneembaar (figuur 2.4). Van de ‘heel goede’ lezers leest 60 procent (bijna) dagelijks en nog eens 20 procent een of enkele keren per week. Van de kinderen en jongeren die zichzelf geen goede lezers vinden, leest nog altijd 20 procent dagelijks en een kleine 30 procent een of meer keer per week. Een kwart van deze groep zegt nooit boeken te lezen in de eigen tijd en een op de tien doet dit alleen in de vakanties.

Ook het leesvolume reflecteert de gepercipieerde vaardigheid (in Engels onderzoekersjargon ‘self-efficacy’ genoemd; figuur 2.5). Waar over de gehele groep 7-15-jarigen het gemiddelde op 2,4 boeken per kind per maand ligt, zijn het de heel goede lezers die 3,2 boeken maandelijks scoren. Onder de gewone lezers ligt het aantal net onder de twee. De niet zo vaardige lezers sluiten zoals verwacht mocht worden de rij: zij lezen in doorsnee 1,4 boeken per maand.

In de meta-analyse van Mol en Bus (2011) wordt aan het einde een wederkerig verband geopperd tussen de intensiteit van lezen in de vrije tijd, leesvaardigheid en leesattitude – hoe graag kinderen lezen. Er lijkt sprake te zijn van een opwaartse spiraal: kinderen die veel lezen, leren nieuwe woorden; die grotere woordenschat betaalt zich uit in een groter gemak bij het lezen van nieuwe boeken en daarmee gepaard gaand een grotere motivatie c.q. een positievere houding ten aanzien van lezen. En het omgekeerde – een neerwaartse spiraal – zou dan even waarschijnlijk zijn. Als dat juist is, zou ook de leesattitude van meisjes positiever moeten zijn dan die van jongens.

2.3 Leesattitude

In de literatuur rondom lezen zijn meerdere termen in zwang die het emotionele aspect bij activiteiten weergeven: attitude (synoniem: houding), plezier, bevrediging, gratificatie, affect(iviteit). We gaan hier niet in op de conceptuele verschillen tussen deze termen. In de vragenlijst is een reeks stellingen opgenomen waarmee diverse aspecten van de houding ten opzichte van het lezen zijn geïndiceerd. Hierbij zijn zowel de intrinsieke (van binnenuit, voor het eigen plezier) als extrinsieke aspecten (van buitenaf, om er buiten het lezen zelf gelegen doelen mee te bereiken) meegenomen.

In een analyse bleek dat de intrinsieke aspecten samen een schaal vormen waarmee de intrinsieke leesattitude kon worden gemeten (Cronbach's alpha = 0,81 bij 7 items). Voor de extrinsieke was dat niet het geval.⁴ De (intrinsieke) leesattitude reflecteert de volgende

⁴ Van de vier items die de extrinsieke leesmotivatie indiceerden, waren er twee positief (van laag naar hoog) en twee negatief (van hoog naar laag) geformuleerd. Nadat de negatieve items waren omgecodeerd bleken ze in een schaal toch niet goed samen te gaan met de andere twee items. Voor de analyses maakte dat verder geen verschil; hier was het ons voornamelijk om de intrinsieke motivatie te doen.

aspecten: ‘het graag doen’, ‘het niet kunnen missen’, ‘er lekker bij kunnen fantaseren’, ‘zich kunnen inleven’, ‘alles om zich heen vergeten’, ‘er veel van leren’ en ‘het is een hobby’.

Tabel 2.2 Leesattitude (score op schaal 0=laag, 7=hoog) naar sekse en leeftijd

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen
meisjes	4,9	5,6	5,0	4,9	4,6	4,7	4,6	4,5	4,2	4,7
jongens	4,2	4,0	3,9	3,7	3,8	3,5	3,2	2,9	2,9	3,6
allen	4,6	4,7	4,4	4,4	4,2	4,0	3,9	3,8	3,6	4,2
significantie ^b	*	***	***	***	*	**	(n.b.)	***	***	***

a Schatting o.b.v. gemiddelden van de groepen 12- en 14-jarigen.

b T-test voor verschillen tussen gemiddelden van meisjes en jongens per leeftijdsgroep; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

De daling in de leesattitude die tabel 2.2 (‘allen’) laat zien is in lijn met de eerdere observaties over leesfrequentie en –volume. De top wordt bereikt op de leeftijd van 8 jaar, al zijn het de meisjes die hiervoor verantwoordelijk zijn. Bij jongens is de top al op 7-jarige leeftijd bereikt.

Ook in overeenstemming met de eerdere bevindingen zijn het in alle leeftijdsgroepen de meisjes met de sterkst positieve attitude ten opzichte van boeken lezen (zie ook Nardon et al. 2011). Over alle leeftijden beschouwd scoren zij gemiddeld meer dan een vol punt hoger dan de jongens. Wat in het oog springt, is dat er nu ook bij de 10- en 11-jarigen een duidelijk verschil is. Dit terwijl het leesvolume (figuur 2.3) voor meisjes en jongens in die leeftijden ongeveer gelijk was en ook de zelfinschatting van de leesvaardigheid elkaar niet veel ontliep.

Opvallend is ook het verschil tussen meisjes en jongens. Bij jongens is de daling in leesattitude sterker en is die vooral na de basisschool, tussen de 12 en 14 jaar, aanzienlijk. Dit terwijl bij de meisjes zich pas na 14 jaar een wat scherpere daling voordoet. Vreemd is de flinke sprong omhoog bij de meisjes van 8 jaar; mogelijk een gevolg van een steekproeffluctuatie.

Maar grosso modo ondersteunen de bevindingen de hypothese van de wederkerige invloed tussen leesintensiteit, leesvaardigheid en leesattitude van Mol en Bus (2011).

2.4 Type boeken

Tot dusver is geen aandacht besteed aan de inhoud van de boeken die lezers van verschillende leeftijden verkiezen. In wat volgt staat het type boeken centraal, de verschijningsvormen van het fenomeen ‘boek’. De volgende paragraaf vult dat aan met een analyse van de genrevoorkeuren van jongens en meisjes van verschillende leeftijden.

Tabel 2.3 Lezen van typen boeken naar leeftijd ('Welke boeken lees je wel eens in je vrije tijd?', %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^c	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^d
leesboeken	92	88	90	87	92	81	81	80	73	85	***
plaatjesboeken ^a	36	16	20	11	3	7		.	.	16	***
prentenboeken ^b	.	.	.	.	.	.	.	2	0	1	
stripboeken	48	63	63	60	58	54	45	35	27	50	***
weetjesboeken ^a	30	48	34	31	29	25		.	.	33	**
informatieve boeken ^b	.	.	.	.	.	.	.	24	16	19	*
gedichtenboeken	1	3	2	5	1	5	3	2	2	2	
luisterboeken	10	6	7	8	5	7	5	3	3	6	*
literatuur ^b	.	.	.	.	.	.	.	11	27	21	***
apps van boeken	1	2	3	2	1	3	5	8	5	3	*
anders	3	3	5	4	3	5	5	6	3	4	

a Alleen gesteld aan 7-12 jaar.

b Alleen gesteld aan 13-15 jaar.

c Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen (waar mogelijk, zie noten a en b).

d Chi-kwadraat-toets; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001.

Kinderen en jongeren van 7-15 jaar hebben een duidelijke voorkeur voor leesboeken: 85 procent leest wel eens zo'n boek in de vrije tijd (tabel 2.3). Op geruime afstand volgen stripboeken (50 procent) en weetjes-/informatieve boeken. Plaatjes-/prentenboeken worden door ruim een derde van de zevenjarigen nog wel eens gelezen maar verliezen daarna snel terrein. Gedichtenboeken, luisterboeken, boekenapps en overige boeken kunnen niet op veel enthousiasme rekenen in deze groep. 'Volwassen' literatuur wordt door een op de tien veertienjarigen gelezen en al door ruim een kwart van de 15-jarigen; mogelijk (mede?) omdat dit 'van school moet'.

Met het ouder worden taant de belangstelling voor de meeste typen boeken, in overeenstemming met de eerder getoonde daling in het aantal gelezen boeken per maand. De significanties in tabel 2.3 getuigen daarvan; alleen bij literatuur is er sprake van een stijging met leeftijd. Stripboeken en weetjesboeken pieken bij de leeftijd van 8-9 jaar; zevenjarigen moeten daar kennelijk nog een beetje ingroeien. Vanaf de leeftijd van 10 jaar begint het lezen ervan langzaam te dalen.

Tabel 2.4 Lezen van typen boeken naar leeftijd ('Welke boeken lees je wel eens in je vrije tijd?', %)

		7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^c	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^d
leesboeken	meisjes	94	97	88	90	95	86	87	88	84	90	***
	jongens	90	81	91	84	90	77	74	70	60	80	
plaatjesboeken ^a	meisjes	31	13	18	14	1	6				15	
	jongens	42	18	21	9	5	7				18	
prentenboeken ^b	meisjes								2	1	1	
	jongens								1	0	1	
stripboeken	meisjes	39	52	52	53	48	48	35	22	23	40	***
	jongens	59	72	71	69	69	60	55	51	32	59	
weetjesboeken ^a	meisjes	28	45	30	27	26	18				29	*
	jongens	32	50	37	35	31	32				37	
informatieve boeken ^b	meisjes								15	11	13	***
	jongens								34	22	27	
gedichtenboeken	meisjes	1	6	2	9	1	8	6	4	2	4	**
	jongens	1	0	2	0	0	2	1	0	2	1	
luisterboeken	meisjes	11	6	6	10	7	10	6	1	2	6	
	jongens	10	7	8	6	3	4	4	4	4	6	
literatuur ^b	meisjes								13	33	25	*
	jongens								10	20	16	
apps van boeken	meisjes	1	4	5	4	1	6	8	11	6	5	**
	jongens	1	0	2	0	2	0	2	4	4	2	
andere boeken	meisjes	2	3	7	6	3	8	8	7	2	5	
	jongens	3	3	4	2	3	2	3	4	3	3	

a Alleen gesteld aan 7-12 jaar.

b Alleen gesteld aan 13-15 jaar.

c Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen (waar mogelijk, zie noten a en b).

d T-toets voor gemiddelden van de gehele groepen meisjes en jongens; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Kijkend naar de verhouding tussen meisjes en jongens (tabel 2.4) zijn de scheidslijnen die we van de volwassenheid kennen – vrouwen zijn de fervente fictielezers, mannen verkiezen eerder non-fictie – al zichtbaar. Jongens lezen vaker strips en weetjes-/informatieve boeken, terwijl meisjes vooroplopen bij het lezen van leesboeken, gedichten en literatuur. Ook de boekenapps zijn meer bij meisjes dan bij jongens in trek.

2.5 Genres boeken

Voor de beschrijving van de leeswereld leveren de boekengenres nog meer aanvullende informatie. Sommige categorieën uit de vorige paragraaf zoals de leesboeken en de weetjesboeken bevatten een hele reeks aan genres. Die genres zijn vermoedelijk niet bij alle leeftijden even populair, laat staan bij meisjes en jongens.

Over het geheel genomen zijn spannende boeken het meest in trek, gevolgd door avonturen-, fantasie-, meiden-, humor- en dieren-/natuurboeken (tabel 2.5). De tabel toont de leeftijdsgebonden genres. Voor elke leeftijd is van boven naar beneden de rangorde in populariteit af te lezen. Van links naar rechts is te volgen hoe de populariteit van een genre met het ouder worden toe- en/of afneemt. Bij de jongste groepen zijn sprookjes- en dieren-/natuurboeken nog erg in trek. De populariteit van deze genres neemt vanaf 9 respectievelijk 10 jaar af.

De variëteit in genres die worden gelezen is het grootst bij de 8- en 9-jarigen. Opvallend is de piek in populariteit van de avonturenboeken (64 procent) en geschiedenisboeken (22 procent) onder deze leeftijden. In de middenleeftijd van 11-12 jaar piekt qua populariteit geen van de genres echt. Dat is wel het geval aan de andere kant van het leeftijdsspectrum. Daar vinden de serieuze boeken, echt gebeurde verhalen, oorlogsboeken en uiteraard volwassenenliteratuur het gretigst aftrek. Meidenboeken en technische boeken zijn, getuige het ontbreken van significante leeftijdsverschillen, ‘eversellers’, al groeit de inhoud van deze genres vanzelfsprekend wel mee met de leeftijd en leesvaardigheid van de lezers.

Tabel 2.5 Lezen van boekengenres naar leeftijd ('Kun jij aangeven wat voor soort boeken jij graag leest in je vrije tijd?', %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
spannende boeken	51	64	69	64	68	67	68	69	65	65	*
meidenboeken	40	29	35	38	39	34	33	33	26	33	
griezelboeken	14	27	30	18	22	22	19	17	14	20	***
romantische boeken	4	5	5	7	8	13	20	28	28	13	***
avonturenboeken	45	59	64	52	49	44	41	38	32	47	***
fantasieboeken	38	48	49	45	44	32	27	23	29	38	***
spreekjesboeken	27	29	17	8	3	8	7	5	3	12	***
humorboeken	23	34	32	40	33	31	28	25	22	29	**
serieuze boeken	1	8	8	9	12	10	19	28	20	13	***
sportboeken	12	16	11	13	14	15	10	5	6	11	**
echt gebeurde verhalen	2	12	8	13	17	17	26	35	27	17	***
oorlogsboeken	1	7	4	10	19	10	16	21	21	12	***
geschiedenisboeken	7	22	12	11	16	15	14	13	13	14	*
dieren-/natuurboeken	41	54	43	36	25	14	10	6	5	27	***
technische boeken	11	15	15	12	12	11	11	11	9	12	
literatuur voor volwassenen	0	1	1	3	1	4	8	12	13	5	***
anders	3	3	1	3	5	2	2	3	3	3	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Vanwege het grote aantal genres dat aan de respondenten is voorgelegd, geven we hier geen uitsplitsing van de populariteit der genres naar leeftijd én sekse tegelijk (die tabel zou wel erg omvangrijk zijn geworden). In plaats daarvan werpen we licht op de populariteit van de genres voor meisjes en jongens (tabel 2.6).

Tabel 2.6 Lezen van boekengenres naar sekse ('Kun jij aangeven wat voor soort boeken jij graag leest in je vrije tijd?', %)

	meisjes	jongens	allen	sig
meidenboeken	63	3	33	***
romantische boeken	25	2	13	***
serieuze boeken	19	6	13	***
spreekjesboeken	17	7	12	***
echt gebeurde verhalen	23	11	17	***
literatuur voor volwassenen	6	3	5	*
andere boeken	3	2	3	
fantasieboeken	41	35	38	*
dieren-/natuurboeken	27	27	27	
spannende boeken	61	69	65	**
humorboeken	26	33	29	**
griezelboeken	17	23	20	**
avonturenboeken	43	52	48	***
geschiedenisboeken	10	17	14	***
oorlogsboeken	9	16	12	***
sportboeken	6	17	11	***
technische boeken	3	22	12	***

De genres zijn gerangschikt naar verhoudingsgewijze voorkeur meisjes/jongens (oddsratio's)

Van boven naar beneden zijn de genres hier gerangschikt van de meest typische meisjes- naar de meest kenmerkende jongensgenres. Dat meisjes een uitgesproken voorliefde voor meidenboeken aan de dag leggen, zal niemand verbazen. Wat mogelijk wel verbaast is dat ook serieuze boeken en echt gebeurde verhalen 'meidengenres' blijken te zijn. De voorliefde voor boeken over dieren en natuur wordt broederlijk/zusterlijk gedeeld. De voorkeur van jongens gaat, niet verrassend, uit naar techniek, sport, oorlog, avonturen, gegriezel en (andere) spanning. Ook geschiedenisboeken zijn een typisch jongensgenre.

3 Gedrukte, audiovisuele en digitale media: concurrentie of co-existentie?

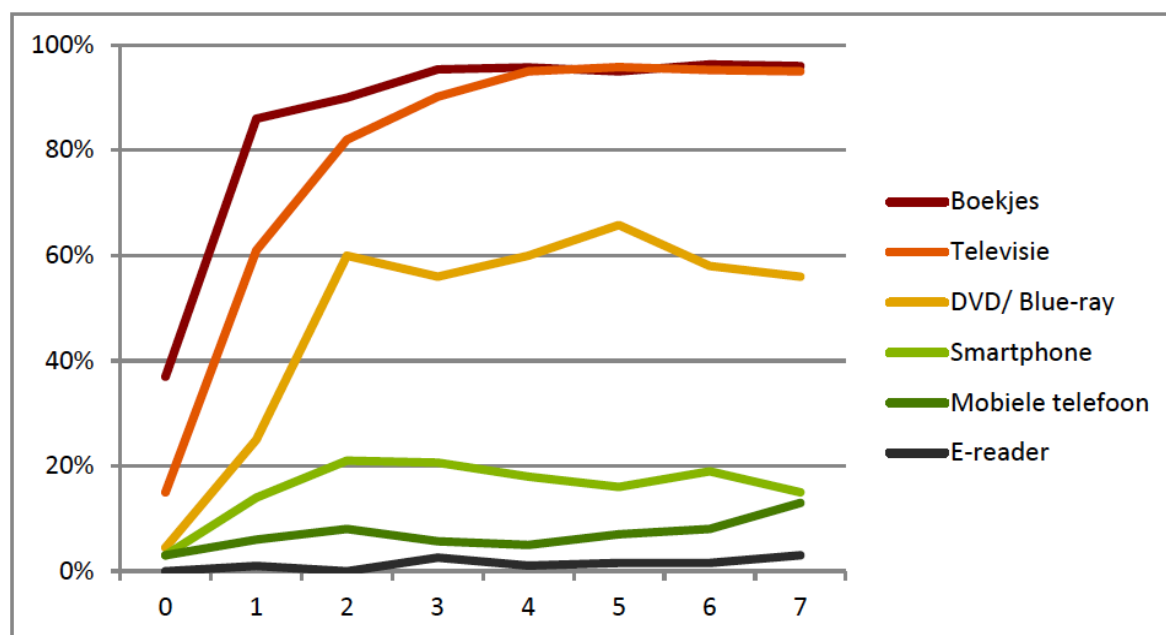
3.1 Boeken, kranten en tijdschriften

Een van de belangrijkste verklaringen voor de terugloop in het lezen van gedrukte media door de jaren heen is de opkomst van andere media. In de jaren '80 en '90 werd de rol van de televisie in het terugdringen van de geletterde cultuur benadrukt, in het bijzonder door Postman (1986). Knulst en Kalmijn ('Van woord naar beeld?', 1988) en Knulst en Kraaykamp ('Leesgewoonten', 1996) lieten echter zien dat de rol van de televisie in de teruggang in de tijd die Nederlanders aan lezen besteden niet moest worden overschat.

Over de vermeende overgang van een woord- naar een beeldcultuur was in de jaren '90 en de eerste jaren van de 21^e eeuw minder te doen bij de opkomst van digitale en (later) sociale media. Die media zijn in belangrijke mate tekstueel van aard en dat zou de slinger weer een beetje kunnen doen teruggaan. Terug van beeld naar woord dus weer? Die slogan werd ook weer niet gehoord. Er werd en wordt wel veel gelezen op nieuws- en opiniesites en blogs, op Hyves, Facebook en Twitter, maar dat lezen is gezien de beknoptheid van de teksten van een andere aard dan het lezen van een boek of een achtergrondstuk in de zaterdagse krantenbijlage.

Hoe het ook zij, de verhouding tussen de verschillende media die kinderen en jongeren tot hun beschikking hebben, is een belangrijk aandachtspunt in de bestudering van de plek die het lezen, in het bijzonder het lezen van boeken, in hun dagelijks leven inneemt. De hoeveelheid (vrije) tijd die een dag telt is begrensd, en de minuten die kinderen en jongeren aan het ene medium besteden zijn niet meer beschikbaar voor het andere. Boeken – boekjes is een juistere term – zijn in de eerste levensjaren vrij dominant aanwezig (zie onderstaande figuur uit een recent onderzoek van Mijn Kind Online).

Figuur 3 – Mediagebruik per leeftijd (alleen regelmatig gebruik is meegeteld)

Bron: Mijn Kind Online (2012, p. 10).

Pas vanaf het derde levensjaar begint de televisie een vergelijkbare dominantie in het jonge leven te bereiken. De dvd's blijven door 'slechts' zestig procent van de kinderen regelmatig gebruikt worden, ook als zij ouder worden. Smartphone, mobiele telefoons en e-readers bereiken in de eerste zeven levensjaren bij lange na niet dezelfde status als boeken en televisie. In het betreffende onderzoek is niet naar het gebruik van tablets gevraagd. Juist die categorie is de afgelopen twee jaar sterk in opmars geweest en het laat zich vermoeden dat spelletjes op tablets, met de tactiele besturing met de vingers, voor jongere kinderen aantrekkelijk is.

Ook in het hier gerapporteerde onderzoek is niet specifiek naar tablets gevraagd. Wel is naar een aantal activiteiten gevraagd die naar keuze op computers, laptops, tablets en smartphones kunnen worden uitgevoerd, zoals gamen en social media checken. De in dit hoofdstuk centrale vraag is of er een verband is te leggen tussen de aflopende belangstelling voor boeken bij het stijgen der leeftijd en de groeiende populariteit van andere media.

Tabel 3.1 Boeken, kranten en tijdschriften lezen naar leeftijd (% 'bijna elke dag')

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
boeken lezen	70	59	60	50	47	37	31	25	21	45	***
tijdschriften lezen	7	17	13	17	17	15	16	16	5	13	***
kranten lezen	2	3	5	1	5	5	8	12	11	6	***

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

Chi-kwadraat-toets (gehele tabel incl. de niet afgebeelde rijen); * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Hoofdstuk 2 begon met een beschrijving van de mate waarin de leesbelangstelling van

boeken terugloopt, zowel qua frequentie als qua aantal gelezen boeken. Die teruggang bleek geleidelijk en niet abrupt – na afloop van de basisschool – plaats te hebben. De bovenste regel in tabel 3.1 geeft dit nog eens weer.⁵ Voor tijdschriften en kranten ligt dit anders. Beide bereiken in deze leeftijdsgroep bij lange na niet het niveau dat boeken hebben wanneer kinderen beginnen te lezen. Tijdschriften kennen een vrij constante populariteit onder kinderen van 8-14 jaar. Vanaf 15 jaar is een abrupte daling zichtbaar, waarvan niet duidelijk is of dit een reële daling is of een steekproeffluctuatie. Kranten worden maar door enkele leerlingen in de basisschool bijna dagelijks gelezen, wat gezien de aard van de inhoud niet zo vreemd is. In het voortgezet onderwijs stijgt dat aandeel wel wat, maar nauwelijks een op de tien jongeren van 14 en 15 jaar lezen de krant bijna dagelijks.

Tabel 3.2 Boeken, kranten en tijdschriften lezen naar sekse en leeftijd (% 'bijna elke dag')

		7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
boeken lezen	meisjes	77	75	63	53	51	44	37	30	26	51	***
	jongens	62	47	57	46	42	32	25	19	16	40	***
tijdschriften												
lezen	meisjes	7	17	13	19	12	24	18	13	8	13	***
	jongens	6	16	12	16	22	7	14	21	1	12	***
kranten lezen	meisjes	2	4	5	1	5	6	6	6	8	5	***
	jongens	1	1	5	2	5	4	11	19	14	7	***

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

Chi-kwadraat-toets (gehele tabel incl. de niet afgebeelde rijen); * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Naar sekse is het beeld minder eenduidig (tabel 3.2). Waar boeken in alle leeftijden duidelijk meer in trek zijn bij meisjes, laten tijdschriften heftige heen-en-weer-schommelingen zien: dan weer bij jongens, dan weer bij meisjes. Kranten zijn in het voortgezet onderwijs meer geliefd bij de jongens. Deze 'taakverdeling' tussen de seksen in het lezen van boeken en kranten is er ook – blijvend – in de volwassenheid (zie Huysmans et al. 2004).

3.2 Televisiekijken en muziek luisteren

De rol van televisie in het leven van kinderen en jongeren kan moeilijk worden overschat. De cijfers uit het onderzoek van Mijn Kind Online (2012) laten wat dat betreft weinig aan duidelijkheid te wensen over. Dat de aanwezigheid in eerste instantie (tussen 3 en 7 jaar) niet ten koste gaat van het lezen van boeken, geeft al aan dat *niet* te snel moet worden geconcludeerd dat televisiekijken per definitie *ten koste gaat* van het lezen van boeken.

⁵ Dat het percentage in deze table lager ligt dan in de figuur uit het Mijn Kind Online-onderzoek is waarschijnlijk terug te voeren op het verschil in antwoordcategorieën ('bijna elke dag' versus 'regelmatig').

Tabel 3.3 'Televisie/video/dvd kijken en muziek luisteren op radio/cd/mp3 naar leeftijd (% 'bijna elke dag')

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
televisie, video, dvd kijken	97	89	94	97	91	91	89	88	85	91	
muziek luisteren op radio/cd/mp3	21	34	41	50	56	67	73	79	82	55	***

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets (gehele tabel incl. de niet afgebeelde rijen); * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Negen van de tien kinderen en jongeren kijken (bijna) elke dag naar de televisie of dvd. De belangstelling voor het medium lijkt wel iets af te nemen vanaf het moment dat zij naar het voortgezet onderwijs gaan, maar deze afname is statistisch niet significant. Het luisteren naar muziek groeit bijna constant in deze levensfase, totdat op de leeftijd van vijftien het niveau van de televisie bijna wordt geëvenaard.

Tabel 3.4 'Televisie/video/dvd kijken en muziek luisteren op radio/cd/mp3 naar sekse en leeftijd (% 'bijna elke dag')

		7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
televisie, video, dvd kijken	meisjes	98	90	93	99	95	90	86	83	84	91	*
	jongens	97	89	95	96	87	91	93	95	87	92	
muziek luisteren op radio/cd/mp3	meisjes	28	36	40	54	61	74	78	81	87	59	***
	jongens	14	32	42	44	49	61	68	75	78	50	***

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets (gehele tabel incl. de niet afgebeelde rijen); * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

De uitsplitsing van het kijken en luisteren naar sekse laat zien dat er geen duidelijk verschil is in het kijken naar de televisie. Wel blijken in bijna alle leeftijden meer meisjes (bijna) dagelijks naar muziek te luisteren dan jongens. Alleen bij de negenjarigen houden de seksen elkaar in evenwicht.

3.3 Computeren, internetten, gamen, mobiel bellen en social media bijhouden

Sinds de digitale media ons dagelijks leven mede zijn gaan kleuren, is de belangstelling van pedagogen en opvoeders vooral op deze media gericht. Welke wenselijke en (vooral) onwenselijke effecten zouden deze media kunnen hebben op de volwassenwording van kinderen? Meer dan bij televisie houden de positieve en negatieve vermoedens elkaar in evenwicht. Van het goed kunnen omgaan met computers, internet en sociale media worden positieve effecten verwacht voor studie en later maatschappelijk succes. Aan de andere kant zijn er ook zorgen over een kortere aandachtspanne die het omgaan met sociale media tot gevolg zou kunnen hebben. Veelvuldig gamen kan tot verslaving leiden en een behoefte aan intense prikkelingen tot gevolg hebben die een boek minder makkelijk kan bieden. Dit zou kunnen leiden tot het de rug toekeren van de geletterde aspecten van de cultuur, die om langduriger aandacht vraagt en minder intense prikkeling kan bieden (zie Vorderer &

Klimmt 2002).

Tabel 3.5 Computeren, internetten, gamen, mobiel bellen en social media checken naar leeftijd (% 'bijna elke dag')

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
computeren, internetten, chatten	25	37	46	56	72	84	88	93	91	64	***
gamen op (spel)computer/telefoon	36	47	48	58	62	72	66	60	53	54	***
mobiel bellen/sms'en	0	1	4	4	14	47	47	47	57	23	***
social media checken	2	6	7	17	31	63	70	77	77	36	***

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets (gehele tabel incl. de niet afgebeelde rijen); * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Voor drie van de vier hier gevraagde vormen van gebruik van digitale media neemt de belangstelling met de leeftijd toe. Alleen bij het gamen wordt de top bereikt op 12-jarige leeftijd, waarna de deelname aan deze activiteit weer afneemt. Bijzonder spectaculair is de toename met de leeftijd van het contact houden via mobiele telefoon/sms en via de sociale media. Gebruikt van de tienjarigen maar 4 procent bijna elke dag een mobiele telefoon, onder twaalfjarigen is dat al de helft. Daarna stukt de groei ineens weer. Bij de sociale media begint de stijging vanaf negenjarige leeftijd. Tot het einde van de basisschool verdubbelt het aantal (bijna) dagelijkse deelnemers met het jaar. Op veertienjarige leeftijd gebruiken drie van de vier jongeren de sociale media nagenoeg dagelijks.

Tabel 3.6 Computeren, internetten, gamen, mobiel bellen en social media checken naar sekse en leeftijd (% 'bijna elke dag')

		7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
computeren, internetten,	meisjes	24	33	39	53	74	78	85	92	93	63	***
chatten	jongens	27	40	52	60	69	90	91	93	88	65	***
gamen op (spel)computer/ /telefoon	meisjes	27	35	35	47	49	56	47	38	32	39	*
	jongens	47	57	58	72	76	86	85	85	77	69	***
mobiel bellen/sms'en	meisjes	0	3	6	5	18	48	52	56	69	28	***
	jongens	0	0	3	3	9	46	41	37	43	18	***
social media checken	meisjes	2	3	7	19	39	64	74	84	87	41	***
	jongens	1	9	6	16	22	61	66	70	65	31	***

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets (gehele tabel incl. de niet afgebeelde rijen); * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

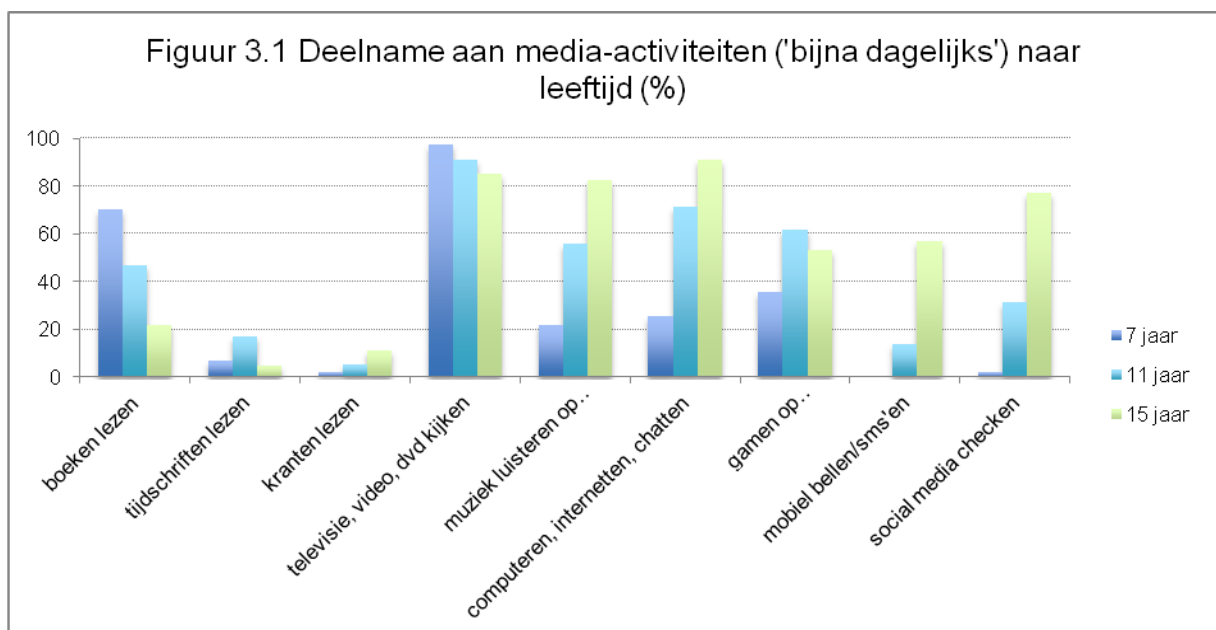
Hoewel computers vanwege de technische uitstraling ervan eerder mannen dan vrouwen weten te bekoren (De Haan 2003) is er, net als bij het lezen, een duidelijke scheiding der seksen waarneembaar. Jongens zijn oververtegenwoordigd onder de fervente gamers. Meisjes daarentegen nemen de leiding in het sociale gebruik van computers en mobiele

apparatuur. Voor computeren, internetten en chatten als diverse vormen van gebruik omvattende categorieën zijn de verschillen niet groot.

3.4 Concurrentie of co-existentie?

De hamvraag is uiteraard: gaat het gebruik van sociale media en games onder de oudere kinderen en jongeren nu ten koste van het lezen? En wat is de eventuele bijdrage van de televisie en de muziek in het terugdringen van het lezen?

Allereerst zij er nogmaals op gewezen dat, ook binnen een beperkt tijdbudget, het dagelijks gebruik van het ene medium het gebruik van het andere niet in de weg hoeft te staan. Het dagelijks 'even checken' van Facebook, 'even kijken' naar het nieuws en het 'even doornemen' van de krant is ook binnen een krap tijdbudget goed te doen. Met andere woorden: bij de hier gemeten *frequenties* van gebruik komt een mogelijke concurrentieverhouding tussen de media minder snel in beeld. Dat zou anders zijn geweest wanneer tijdbudgetten waren gemeten. Deze bereiken bij elkaar opgeteld eerder een dagelijks maximum waarbinnen het een wel ten koste moet gaan van het ander.

Toch is er een evidente verschuiving zichtbaar in relatieve media- en ict-voorkeuren met leeftijd (figuur 3.1). Of er nu wel of geen concurrentie om de vrije tijd plaatsvindt: het mediamenu van zevenjarigen ziet er behoorlijk anders uit dan dat van vijftienjarigen. Muziek, computer, internet en sociale media zijn voor de oudste groep (bijna) dagelijkse kost. De jongste hier onderzochte groep communiceert nog nagenoeg helemaal niet via mobiele en digitale apparatuur en houdt het bij de televisie en boeken. Tijdschriften en kranten komen in het dagelijkse menu weinig voor, wat voor tijdschriften vanwege hun verschijningsfrequentie ook niet zo vreemd is. Kranten zijn met leeftijd wel in opkomst, maar ook hier mag het dagelijkse gebruik onder de oudste groep geen naam hebben.

Iets meer zicht op een mogelijke concurrentieverhouding geeft een berekening van de samenhang in gebruiksfrequenties tussen de verschillende mediavormen (tabel 3.7). De samenhang is berekend met een samenhangsmaat (Kendall's tau-b) die zich leent voor het gebruikte meetniveau (ordinaal). Deze laat zich interpreteren als bij correlaties gebruikelijk is, waarbij -1 staat voor een perfecte negatieve, 1 voor een perfecte positieve, en 0 voor geen enkele samenhang.

Tabel 3.7 Samenhang in frequentie van gebruik van gedrukte, audiovisuele en digitale media^a

	televisie	muziek	computer/ internet	gamen	mobiel	social media
allen						
boeken	-0,04	-0,11 ***	-0,17 ***	-0,10 ***	-0,24 ***	-0,26 ***
tijdschriften	-0,07 **	0,04	0,02	0,02	0,04	0,05 *
kranten	-0,09 **	0,14 ***	0,16 ***	0,05	0,23 ***	0,22 ***
15-jarigen						
boeken	0,00	-0,01	-0,09	-0,06	-0,04	-0,09
tijdschriften	0,03	0,00	0,02	-0,02	0,09	0,05
kranten	-0,01	-0,04	0,02	0,11 *	-0,07	0,04

a Kendall's tau-b; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Of er sprake zou kunnen zijn van concurrentie hangt allereerst af van de groep die je in ogenschouw neemt. De bovenste helft van de tabel, waarin de respondenten van alle leeftijden zijn meegenomen, laat negatieve samenhangen zien tussen de frequentie van boeken lezen en digitaal en mobiel mediagebruik. Ook met muziek luisteren is er nog een negatief verband. Zo bezien zou je geneigd zijn een concurrentieverhouding te vermoeden. Boeken lezen vereist enige concentratie en stilte en het laat zich, zo leert de ervaring, niet eenvoudig combineren met andere zaken. Hooguit met muziek luisteren, maar gezien het negatieve verband geldt dat niet voor iedereen.

Verleggen we de aandacht naar de samenhangen voor de 15-jarige groep alleen, dan komt een heel ander beeld naar voren. Zou het vaak gebruiken van het ene medium ten koste gaan van het gebruik van het andere, dan zou je ook binnen deze groep negatieve samenhangen verwachten. Maar die negatieve samenhangen zijn er niet, of als ze er zijn, zijn ze zo zwak dat ze geen inhoudelijke betekenis hebben (en statistisch ook niet significant zijn). De enige samenhang die in deze leeftijd wel wordt gevonden, is een zwak positieve tussen krantlezen en gamen. Voor 15-jarigen lijkt er dus geen concurrentie tussen de frequentie van het lezen en gebruik van audiovisuele en digitale media te zijn.

Keren we met deze kennis terug naar de bovenste helft van tabel 3.7, dan krijgen de negatieve samenhangen daar een andere betekenis. Ze geven bij nader inzien weinig informatie over de concurrentieverhouding tussen media. Ze drukken veeleer de leeftijdsspecifieke mediamenu's uit, met name dat internet, sociale media en mobiele communicatie op de jonge leeftijdsgroepen nog niet zo'n aantrekkingskracht uitoefenen.

Alles overziend is het met de hier gepresenteerde analyses dus te kort door de bocht om te stellen dat mobiele en digitale mediavormen *in het algemeen* het lezen terugdringen (zie ook Huysmans et al. 2004; Vorderer & Klimmt 2002). Het lijkt meer van toepassing om te spreken van een leeftijdgebonden verschuiving in de belangstelling voor verschillende typen media. Digitale en mobiele communicatie, met andere woorden: het met anderen in voortdurend contact staan, is in deze leeftijd belangrijker en gebeurt dus frequenter dan het meer solistische lezen. Het is dus wel juist te zeggen dat *met het klimmen der leeftijd* de mobiele en digitale mediavormen het lezen van boeken terugdringen.

4 Boekhandels, bibliotheken en leesbevorderingscampagnes

4.1 Boekenbezit en het kiezen van boeken

Als onderdeel van de leeswereld van kinderen en jongeren is de wijze waarop zij aan boeken komen een beschouwing waard. In de keten van het boek, van auteur tot lezer, spelen twee distributeurs een centrale rol: de boekhandel en de bibliotheek. Beide komen in de volgende paragrafen aan bod. Daarnaast krijgen op de jeugd gerichte leesbevorderingscampagnes aandacht.

Eerst belichten we het verkrijgen van boeken in de breedte. Veel gezinnen hebben een aardige gemeenschappelijke collectie, vaak met inbegrip van boeken van oudere broers en zussen. Boeken kunnen verder worden geleend en geruild met vrienden en vriendinnen. En tegenwoordig is er op internet ook het een en ander verkrijgbaar, zoals vele klassieke boeken via sites als Gutenberg.org, de Digitale Bibliotheek der Nederlandse Letteren en, ja, natuurlijk ook torrentsites als The Pirate Bay.

Omdat er veel informatie in het databestand aanwezig is, zien we in dit hoofdstuk geregeld af van een nadere uitsplitsing naar sekse. De informatiedichtheid zou anders wel erg groot zijn geworden. Waar scherpe verschillen tussen meisjes en jongens aan het licht komen, worden ze overigens wel gepresenteerd.

Tabel 4.1 Verkrijgen van boeken naar leeftijd ('Hoe kom je aan boeken om te lezen in je vrije tijd?', %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
boekenbezit thuis	88	89	78	75	76	66	63	60	53	72	***
cadeau krijgen	71	71	66	69	61	48	42	36	32	56	***
kopen in winkel	38	35	42	46	47	35	34	34	28	37	**
kopen op internet	11	10	13	13	17	11	14	16	16	14	
lenen bij schoolbiblio- /mediatheek	38	44	36	42	40	46	46	45	44	42	
lenen bij bibliotheek in dorp/stad	74	69	75	73	68	68	66	64	54	67	***
lenen, ruilen met vriend(inn)en	5	6	10	15	13	11	13	14	16	12	*
gratis downloaden	1	3	3	3	4	4	6	8	11	5	***
betaald downloaden	1	1	2	1	4	1	1	1	3	2	
ergens anders vandaan	3	5	4	1	3	2	3	3	2	3	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Waar komen de boeken vandaan die kinderen en jongeren lezen? Belangrijkste bron is het boekenbezit thuis (tabel 4.1). Over alle leeftijden heen zeggen bijna drie op de vier dat zij hier boeken vandaan halen. Een goede tweede is de bibliotheek in het dorp of in de stad(swijk). Boeken cadeau krijgen – waarbij de boekwinkel in zicht komt – is nummer drie in de ranglijst. Ook op plek vier en vijf keren de bieb (de schoolbieb/-mediatheek dit keer)

en de boekwinkel (zelf kopen) terug. Internetboekwinkels zijn in deze leeftijdsgroep nog niet erg geliefd. Ook het lenen en ruilen met leeftijdgenoten komt niet heel veel voor. Downloaden evenmin, al is er vanaf 14 jaar een stijging te zien. In de top-drie is met het stijgen der leeftijd wel steeds een daling waarneembaar. Die correspondeert met de daling in het aantal gelezen boeken zelf (zie hoofdstuk 2).

Tabel 4.2 Verkrijgen van boeken naar leeftijd (Welke dingen zijn voor jou belangrijk als je zelf een boek uitkiest om te lezen?, %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
boek ziet er leuk uit	84	74	76	69	76	58	54	50	42	65	***
verhaal op achterkant	27	50	56	60	67	67	73	79	68	59	***
schrijver van het boek	12	31	32	32	34	33	30	27	27	28	***
boek hoort bij serie	51	60	67	62	70	59	51	42	37	55	***
boek heeft prijs gewonnen	3	6	7	9	7	8	5	1	4	5	*
iets over gehoord op radio/tv/internet	18	23	23	26	29	28	30	31	29	26	
boek is niet te dik	24	24	27	21	23	22	21	20	16	22	
mening vriend(inn)en, klasgenoten	9	24	22	28	28	24	23	22	25	23	**
boek is niet te moeilijk geschreven	30	29	23	21	26	17	19	21	16	23	**
boek gaat over speciaal onderwerp	47	56	51	54	49	41	43	44	42	48	
boek bevat plaatjes	40	40	31	22	22	4	2	1	1	20	***
anders	1	4	2	1	2	3	2	1	2	2	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Waar letten kinderen en jongeren op bij het uitkiezen van boeken? Het uiterlijk van een boek speelt (ook?) in deze leeftijdsgroep een niet te onderschatten rol, al neemt die op latere leeftijden wel sterk af (tabel 4.2). De tekst op de achterzijde wordt door een meerderheid geraadpleegd waarin de oudere groep wat sterker is vertegenwoordigd. Eenmaal begonnen aan een serie oefenen latere titels een aantrekkingskracht uit. Vooral voor 9-11-jarigen is dat van belang.

Verder is het onderwerp van het boek voor bijna de helft van de 7-15-jarigen een trekker. Op enige afstand volgt een hele reeks aan kenmerken die een wat minder belangrijke rol spelen. Wie het boek heeft geschreven, hoe de media erover hebben bericht, de mening van leeftijdgenoten, de dikte en moeilijkheidsgraad en de aanwezigheid van plaatjes (vanaf 12 jaar speelt die laatste feitelijk niet meer mee). Dat een boek een prijs heeft gewonnen, vinden de lezers zelf geen criterium. Mogelijk is dat wel van invloed geweest op de boeken die zij cadeau hebben gekregen.

Tabel 4.3 Hulp bij boekenkeuze ('Wie helpt jou wel eens met uitzoeken van boeken?', %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
vader	28	32	23	19	25	17	15	14	15	21	***
vriend(inn)en	5	8	10	15	14	18	21	23	21	15	***
bibliothecaris	5	10	11	11	8	13	8	4	8	9	
moeder	90	87	79	77	74	66	54	42	36	67	***
meester/juf	31	34	28	26	23	13				27	**
leraar								13	13	13	
boekhandelaar	3	3	5	4	6	3	3	3	7	5	
opa/oma	14	13	12	9	6	5	5	5	4	8	***
broer/zus	8	10	14	12	15	13	12	11	9	11	
niemand, doe dit zelf	7	6	14	13	17	18	27	37	29	18	***

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Wie op zoek is naar een goed boek, heeft, zoals onze oosterburen zo mooi zeggen, 'die Qual der Wahl'. Het aanbod in boekhandel en bibliotheek is aanzienlijk en als dat thuis ook zo is, wordt het er zeker niet gemakkelijker op. Raad en tips van gezinsleden, familie, vrienden en experts (leerkracht, boekhandelaar, bibliothecaris) biedt dan uitkomst (tabel 4.3). Bij het klimmen der leeftijd wordt de groei naar zelfstandigheid mooi zichtbaar. In de jonge jaren is het moeder, op grote afstand gevolgd door vader en meester/juf, die te hulp schieten. Zij verliezen dan geleidelijk hun invloed, evenals de grootouders. Broers en zussen zijn in de bovenbouw van de basisschool op de top van hun invloed. In de puberjaren wordt de eigen keuze steeds belangrijker, al is moeder nog altijd van belang als tipgever. Vrienden en vriendinnen zijn dan een goede derde. De professionals in boekhandel en bibliotheek blijven op de achtergrond; kennelijk zoeken kinderen en jongeren het toch eerder bij vertrouwde anderen dan bij de expert die wat meer op afstand staat.

4.2 Bezoeken van boekhandels en het aanschaffen van boeken

Voor het in het bezit komen van pas verschenen boeken moet je in de boekwinkel zijn. De beelden van drommen tovenaarsleerlingen en dreuzels wachtend tot klokslag middernacht de boekwinkel opengaat voor de nieuwe Harry Potter staan nog vers op het netvlies. Hoe ervaren kinderen en jongeren van 7-15 jaar de boekhandel eigenlijk? Hoe vaak komen zij er, met wie, en hoeveel boeken worden er aangeschaft?

Tabel 4.4 Bezoek aan de boekhandel ('Hoe vaak bezoek je de boekwinkel?', %)

		7	8	9	10	11	12	13	14	15		
		jaar	jaar	jaar	jaar	jaar	jaar	jaar ^a	jaar	jaar	allen	sig ^b
meisjes	1+ keer per week	1	6	6	5	4	4	3	2	2	4	
	1-2 keer per maand	30	33	39	46	47	42	40	37	31	37	
	1-2 keer per jaar	54	44	42	41	38	38	38	37	40	42	
	nooit	15	17	13	9	12	16	20	23	27	17	
jongens	1+ keer per week	4	2	2	3	2	0	1	3	2	2	*
	1-2 keer per maand	24	34	30	38	27	26	22	18	22	27	
	1-2 keer per jaar	52	48	48	40	54	51	52	52	37	47	
	nooit	20	16	21	19	18	23	25	27	40	24	
allen	1+ keer per week	3	4	4	4	3	2	2	3	2	3	***
	1-2 keer per maand	27	34	34	42	38	34	31	28	27	32	
	1-2 keer per jaar	53	46	45	40	45	45	44	44	39	44	
	nooit	17	17	17	13	15	20	22	25	33	20	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Van alle 7-15-jarigen zeggen enkele procenten een of meerdere keren per week in een boekhandel te komen (tabel 4.4). Ongeveer een derde komt er een of enkele keren per maand. Een op de vijf zegt nooit in een boekhandel te komen. De rest komt er een of enkele keren per jaar. Zoals uit de voorgaande bevindingen kon worden afgeleid, komen meisjes er vaker dan jongens. Vooral in de leeftijd van 11-14 jaar is het verschil aanzienlijk. Binnen de groep meisjes zijn de leeftijdsverschillen niet significant. Bij de jongens wel, maar licht. Wanneer de twee groepen worden samengevoegd is de afname in het boekwinkelbezoek wel significant.

Tabel 4.5 Boeken kopen ('Als je naar de boekwinkel gaat, wie koopt dan meestal de boeken voor jou?', %)

		7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
meisjes	vader of moeder	99	84	90	79	80	83	71	59	46	77	***
	opa of oma	2	7	4	4	5	6	4	3	0	4	
	iemand anders	0	0	1	1	2	0	0	0	3	1	
	ik koop zelf	0	9	4	16	14	11	24	38	52	19	
jongens	vader of moeder	91	86	92	91	83	80	74	68	76	84	***
	opa of oma	5	6	3	2	6	0	0	0	0	3	
	iemand anders	0	3	1	2	2	3	1	0	2	2	
	ik koop zelf	4	5	4	6	10	18	25	32	22	12	
allen	vader of moeder	95	85	91	84	81	81	72	63	59	80	***
	opa of oma	3	7	4	3	5	3	2	2	0	3	
	iemand anders	0	2	1	2	2	1	1	0	2	1	
	ik koop zelf	2	7	4	11	12	15	25	35	39	15	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001; toets minder betrouwbaar door lage celvullingen.

Basis: zij die wel eens naar de boekhandel gaan, excl. 'weet niet' op deze vraag (N=946).

De groei naar zelfstandigheid in de hier onderzochte levensfase blijkt ook uit wie de boeken koopt (tabel 4.5). Voor zevenjarigen worden bijna alle boeken door hun ouders of grootouders gekocht. Ook in de latere leeftijden zijn moeder en vader nog steeds degenen die betalen. Een vergelijking met de percentages in tabel 4.3 suggereert dat de ouderlijke rol niet alleen beperkt blijft tot betalen, omdat het tot in de tienerleeftijd vooral de moeder is die helpt met kiezen. Van de veertien- en vijftienjarigen zegt ruim een derde haar of zijn boeken zelf te kopen. Meisjes lijken hierbij voorop te lopen, al hebben de verschillen naar sekse en leeftijd een grillig en moeilijk te interpreteren verloop.

Tabel 4.6 Boeken kopen ('Hoeveel boeken koop jij of iemand anders voor jou als je naar de boekwinkel gaat?', %)

		7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
meisjes	meestal geen	14	23	19	21	12	24	24	25	33	22	***
	meestal 1 boek	80	68	75	69	80	70	67	64	58	70	
	meestal 2 of meer	6	9	6	10	8	6	9	12	9	8	
jongens	meestal geen	19	33	20	18	17	27	28	29	33	25	***
	meestal 1 boek	77	64	72	75	82	73	67	62	61	70	
	meestal 2 of meer	4	3	9	8	2	0	5	10	6	5	
allen	meestal geen	16	29	20	20	14	26	26	27	33	23	***
	meestal 1 boek	79	66	73	71	81	72	67	63	59	70	
	meestal 2 of meer	5	6	7	9	5	3	7	11	8	7	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Basis: zij die wel eens naar de boekhandel gaan, excl. 'weet niet' op deze vraag (N=962).

Als de drempel van de boekwinkel is overschreden, is het nog geen uitgemaakte zaak dat er ook iets wordt gekocht (tabel 4.6). Niet veel kinderen zeggen dat er dan meerdere boeken worden aangeschaft. Meestal blijft de aankoop beperkt tot een enkel boek. Een klein kwart van de kinderen en jongeren geeft aan dat de tas meestal leeg blijft. Tussen de 11 en de 15 jaar lijkt dat iets vaker voor te komen. De verschillen tussen meisjes en jongens zijn niet groot, ondanks de grotere leeshonger van de eersten.

Tabel 4.7 Bezoekredenen boekwinkel ('Waarom ga je naar de boekwinkel?', %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
boeken kopen	89	78	81	78	72	69	71	74	66	76	***
cd's/dvd's/games kopen	2	3	3	1	6	6	7	8	8	5	*
er zitten lezen	1	4	2	3	3	4	3	2	2	2	
nieuwe ideeën voor boeken opdoen	18	35	32	28	39	27	27	28	27	29	*
activiteit/voorstelling bezoeken	2	3	3	1	2	1	1	0	1	2	
er met iemand afspreken	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	
anders	2	6	7	8	8	14	12	10	16	9	**

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Basis: zij die wel eens naar de boekhandel gaan (N=1.028).

Met de opkomst van 'beleefboekhandels' in vooral de steden is er in boekhandels meer te doen. Dat zou tot uitdrukking kunnen komen in de redenen die er zijn om naar de boekwinkel te gaan. Toch blijkt uit tabel 4.7 dat boeken kopen of nieuwe ideeën voor boeken opdoen verreweg de belangrijkste redenen zijn voor kinderen en jongeren om erheen te gaan. Sommige oudere kinderen en jongeren gaan er ook wel heen om cd's of dvd's te kopen en om 'andere redenen'. Gevraagd die te noemen, blijkt dat het vaak gaat om schoolspullen. De boekwinkel is in veel dorpen en stadswijken uiteraard doorgaans een kantoorboekhandel zonder een koffiecorner en speciale activiteiten.

Tabel 4.8 Waardering bezoek aan boekwinkel ('Wat vind je ervan om naar de boekwinkel te gaan?', %)

		7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
meisjes	heel leuk	26	20	27	19	29	24	18	13	13	21	**
	best wel leuk	57	75	73	74	62	66	69	72	66	68	
	niet zo/helemaal niet leuk	17	5	0	7	9	11	13	16	22	11	
jongens	heel leuk	9	10	17	13	11	10	10	11	11	12	
	best wel leuk	75	64	62	76	66	59	55	52	49	63	
	niet zo/helemaal niet leuk	16	26	21	11	23	32	34	37	40	25	
allen	heel leuk	19	14	22	16	21	17	14	12	12	17	**
	best wel leuk	65	69	68	75	64	62	63	64	59	66	
	niet zo/helemaal niet leuk	17	17	11	9	15	22	23	25	29	18	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Basis: zij die wel eens naar de boekhandel gaan, excl. 'weet niet' op deze vraag (N=962).

Een grote meerderheid van jongens en meisjes vindt het bezoeken van de boekwinkel heel leuk of best wel leuk (tabel 4.8). In de puberjaren taant die populariteit wel wat. Dit houdt vermoedelijk verband met de dalende interesse in boeken lezen en de groeiende interesse voor andere typen winkels in die levensfase. Uit de percentages komt naar voren dat dit vooral bij jongens zo zou zijn, maar de leeftijdsverschillen daar zijn net niet significant.

4.3 Bezoeken van bibliotheken en het lenen van boeken

Naast boekwinkels zijn bibliotheken voor kinderen en jongeren een plek om aan boeken te komen. In de meeste gemeenten hoeven ze geen lidmaatschapsgeld te betalen. De Wet op het Openbaar Bibliotheekwerk die van 1975 tot 1987 in kracht was, stelde kinderen en jongeren tot 18 jaar vrij van contributiebetaling. Sindsdien is in veel plaatsen een 'opstaptarief' ingevoerd voor 16- en 17-jarigen. Dit om de overgang van geheel gratis naar een volwassen lidmaatschap wat minder abrupt te maken. In een enkele gemeente betalen jongeren vanaf 13 of 15 jaar ook al iets. We kunnen dus zeggen dat de groep 7-15-jarigen gratis of nagenoeg gratis aan boeken kan komen om deze thuis te lezen. In 2011 was 62,5% van de inwoners van 0-17 jaar lid van de bibliotheek.⁶

⁶ www.siob.nl/bibliotheekmonitor, geraadpleegd 12 februari 2013.

Tabel 4.9 Bibliotheekbezoek ('Hoe vaak ga je naar de bibliotheek bij jou in het dorp of in de stad?', %)

		7	8	9	10	11	12	13	14	15		
		jaar	jaar	jaar	jaar	jaar	jaar	jaar ^a	jaar	jaar	allen	sig ^b
meisjes	1+ keer per week	10	12	17	15	7	10	8	6	3	9	***
	1-2 keer per maand	75	64	66	62	69	60	59	58	50	62	
	1-2 keer per jaar	8	13	10	17	17	22	23	24	32	19	
	nooit	7	12	7	6	8	8	10	12	15	10	
jongens	1+ keer per week	9	9	5	10	8	9	6	3	3	7	***
	1-2 keer per maand	70	63	74	54	55	53	52	52	29	56	
	1-2 keer per jaar	13	19	8	29	28	21	25	29	43	24	
	nooit	9	9	13	6	9	18	17	16	25	14	
allen	1+ keer per week	9	10	10	13	7	9	7	4	3	8	***
	1-2 keer per maand	73	63	71	58	63	56	56	55	40	59	
	1-2 keer per jaar	10	17	9	23	22	22	24	26	37	21	
	nooit	8	10	10	6	8	13	13	14	20	12	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Dat je lid bent, betekent niet automatisch dat je er ook heen gaat, laat staan dat je dat doet om er boeken te lenen. Doordat het lidmaatschap geen geld kost, is er nauwelijks een prikkel om het op te zeggen als je er geen gebruik van maakt. Maar voor het puur en alleen bezoeken van de bieb, zonder te lenen, is een lidmaatschap ook niet nodig. Een ruime meerderheid van de kinderen en jongeren zegt ten minste een of enkele keren per maand naar de bibliotheek te gaan. Een op de acht in deze leeftijdsgroep zegt nooit te gaan. Dat aandeel is wat groter onder jongens in de puberleeftijd; van de vijftienjarige jongens zegt een kwart nooit te gaan.

Tabel 4.10 Lenen bij de bibliotheek ('Hoeveel boeken leen je als je naar de bibliotheek bij jou in het dorp of in de stad gaat?', %)

		7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
meisjes	geen boeken	1	2	0	0	3	0	1	1	5	2	***
	1 boek	4	8	11	16	14	14	17	20	31	16	
	2-3 boeken	47	23	47	44	48	43	44	45	29	40	
	meer dan 3 boeken	48	67	43	40	35	43	39	34	35	42	
jongens	geen boeken	2	4	0	6	7	0	2	5	6	4	***
	1 boek	8	12	9	8	29	20	22	25	54	21	
	2-3 boeken	45	40	51	53	31	41	45	49	29	42	
	meer dan 3 boeken	46	45	40	33	34	39	30	21	11	34	
allen	geen boeken	1	3	0	3	5	0	1	3	5	3	***
	1 boek	6	10	10	12	21	17	19	22	41	18	
	2-3 boeken	46	33	49	48	40	42	44	47	29	41	
	meer dan 3 boeken	47	54	41	37	35	41	35	29	25	38	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Basis: zij die wel eens naar de bibliotheek gaan (N=1.124)

Kinderen en jongeren die wel naar de bieb gaan, nemen in overgrote meerderheid ook boeken mee naar huis. Ruim drie kwart van de meisjes en jongens houdt het niet bij een enkel boek maar neemt er twee of meer mee. De leeshonger daalt wel sterk onder jongens vanaf 12 jaar. Bij meisjes is dat in mindere mate het geval.

Tabel 4.11 Bezoekredenen bibliotheek ('Welke dingen doe je wel eens als je naar de bibliotheek in jouw dorp of stad gaat?', %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
boeken lenen/terugbrengen	97	95	95	96	95	95	95	96	93	95	
cd's/dvd's/games lenen/terugbrengen	30	31	27	31	30	29	24	20	20	27	
boek, tijdschrift lezen	18	29	22	22	21	20	20	20	15	21	
gamen	4	6	6	9	7	3	3	3	3	5	
op internet-pc surfen op web	7	9	7	7	14	11	12	13	10	10	
via internet-pc contact hebben	0	1	1	1	2	3	4	4	2	2	
op pc aan schoolopdracht werken	0	1	2	1	2	2	4	5	3	2	
leren/huiswerk maken (werkplek/huiswerkklas)	1	1	1	0	2	1	2	4	3	2	
in boeken informatie opzoeken	5	16	21	31	34	30	24	18	18	21	***
speciale activiteit/voorstelling bezoeken	13	11	7	6	8	7	6	5	3	7	*
anders	0	1	2	0	1	0	0	0	1	1	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Basis: zij die wel eens naar de bibliotheek gaan (N=1.141).

Andere redenen om naar de bibliotheek te gaan dan om er boeken te lenen en terug te brengen zijn er ook (tabel 4.11). De bibliotheek was altijd al een plek om materiaal te vinden voor spreekbeurten en werkstukken. In de jaren negentig heeft de computer er zijn intrede gedaan, en later de internet-pc. Daarnaast is de bibliotheek met werkplekken en leestafel ook een plek om nieuwe tijdschriften en dagbladen door te nemen. Van de opties die tabel 4.11 geeft, is lenen en retourneren verreweg de belangrijkste reden voor bezoek, zowel voor boeken als voor cd's, dvd's en games. De overige mogelijkheden worden een stuk minder aangegrepen. Het zoeken naar informatie in boeken is nog het meest in trek. Het opzoeken van informatie is in de middenleeftijden (10-12 jaar) het populairst.

Tabel 4.12 Waardering bezoek aan bibliotheek ('Wat vind je ervan om naar de bibliotheek bij jou in het dorp of in de stad te gaan?', %)

		7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
meisjes	heel leuk	44	37	34	22	16	14	12	10	8	23	***
	best wel leuk	52	62	55	74	74	73	67	61	54	62	
	niet zo/helemaal niet leuk	4	2	11	4	10	14	22	30	38	15	
jongens	heel leuk	30	13	16	10	10	7	4	2	3	12	***
	best wel leuk	63	77	72	76	64	64	58	52	47	65	
	niet zo/helemaal niet leuk	8	10	12	14	25	29	38	47	50	24	
allen	heel leuk	37	23	24	16	13	10	8	6	6	17	***
	best wel leuk	57	70	65	75	70	69	63	57	51	64	
	niet zo/helemaal niet leuk	6	7	11	9	17	21	29	37	43	19	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001.

Basis: zij die wel eens naar de bibliotheek gaan, excl. 'weet niet' op deze vraag (N=1.089).

De waardering van het bibliotheekbezoek, tot slot, verschilt niet veel van die van de boekhandel (vergelijk tabel 4.12 met tabel 4.8). Vijfentachtig procent van de meisjes en 76 procent van de jongens vindt het er 'heel erg' of 'best wel' leuk. In vergelijking met de boekhandel heeft de jongste leeftijdsgroep het er vaker heel erg naar de zin. Relatief veel meisjes van 7-9 jaar en jongens van 7 komen er erg graag. Daar staat tegenover dat dit juist weer wat minder lijkt te gelden dan voor de boekhandel onder jongeren. Onder hen overheerst juist de mening dat ze het in de bibliotheek niet zo of helemaal niet leuk vinden. Het zou kunnen komen doordat zij er voor huiswerk heen moeten en het dus meer een verplicht karakter heeft dan een bezoek aan de boekwinkel.

4.4 Leesbevorderingscampagnes en -activiteiten

Boekwinkels en bibliotheken zijn in het leesbevorderingsbeleid niet te onderschatten 'vooruitgeschoven posten'. In de voorgaande paragrafen werd duidelijk dat zij veel worden bezocht en overwegend positief worden gewaardeerd door kinderen en jongeren. Beide soorten (private en publieke) instellingen werken bovendien samen met elkaar en met de overheid om de waarde van het boek en het lezen nog sterker onder de aandacht te brengen. Dit met het oog op de positieve effecten die het lezen heeft voor het individu en de samenleving als geheel (zie hoofdstuk 1).

In de hier gerapporteerde studie is gevraagd naar de bekendheid van kinderen en jongeren met leesbevorderingscampagnes, -activiteiten en -websites. Hoe bekender, hoe eerder een leesbevorderingsactiviteit effect kan sorteren, al is bekendheid natuurlijk wel een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde voor effectiviteit.

Tabel 4.13 Bekendheid met de Kinderboekenweek ('Heb je wel eens gehoord van de Kinderboekenweek?', %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
ja	96	98	100	100	99	99	99	98	96	98	(n.s.)
nee	4	2	1	0	1	0	0	1	3	2	
weet niet	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Bovenaan het lijstje van leesbevorderingsinspanningen staat de Kinderboekenweek. Al meer dan vijftig jaar is dit een in de herfst terugkerend initiatief waarin alle belanghebbende partijen (onderwijs, auteurs, uitgevers, boekhandels, bibliotheken en ook sponsors) samenwerken om de aandacht voor het boek onder kinderen te vergroten. En met succes (tabel 4.13): nagenoeg alle kinderen weten van het bestaan ervan.

Tabel 4.14 Bekendheid met leesbevorderingscampagnes ('Van welke van onderstaande activiteiten en/of websites heb je weleens gehoord?', %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
Gouden en Zilveren Penseel	23	27	33	38	42	38	38	39	32	34	**
Kinderjury	36	50	50	62	61	59	63	67	63	56	***
Nationale Voorleeswedstrijd	27	39	44	58	59	49	48	46	52	47	***
website De Boekenzoeker	1	2	1	1	2	0	2	3	2	2	
prijs van de Jonge Jury	1	5	8	8	9	9	23	37	38	16	***
Woutertje Pieterse Prijs	2	1	3	5	7	7	7	6	5	4	
website Literatuurplein	0	1	2	3	2	2	6	10	10	4	***
voorleeswedstrijd Read2Me	1	1	3	3	1	1	2	3	2	2	
Gouden en Zilveren Griffel	25	38	47	56	59	53	56	59	57	50	***
website Leesplein	5	10	10	16	14	9	17	25	15	13	***
Nationale Voorleesdagen	20	28	37	36	37	34	33	33	31	32	*
geen van deze	35	28	23	17	18	18	18	18	24	23	**

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * p<.05; ** p<.01; *** p<.001.

Andere campagnes, activiteiten en websites zijn minder algemeen bekend (tabel 4.14). Van de aan de Kinderboekenweek verbonden Gouden en Zilveren Griffel kent de helft van de hier onderzochte groep het bestaan. Bij de 7-10-jarigen is een stijging in de bekendheid zichtbaar. Vanaf 10 jaar is de bekendheid constant op tegen de zestig procent. Iets bekender nog is de prijs van de Nederlandse Kinderjury, een publieksprijs waarvan kinderen zelf de juryleden zijn. Hiervan bereikt de bekendheid vanaf de leeftijd van 10 jaar eveneens een plateau. Voor jongeren is er de prijs van de Jonge Jury. Ruim een derde van de 14- en 15-jarigen weet van het bestaan ervan. De Woutertje Pieterse Prijs is een juryprijs, wat de geringe bekendheid in vergelijking met de publieksprijzen kan verklaren.

Van de Nationale Voorleeswedstrijd kent ongeveer de helft van de kinderen en jongeren het bestaan. De bekendheid piekt aan het einde van de basisschool, waar ook de meeste

deelnemers te vinden zijn. Hoewel de Nationale Voorleesdagen gericht zijn op ouders van kinderen die zelf nog niet kunnen lezen, weet een derde van de kinderen wel van het bestaan daarvan. Hetzelfde geldt voor het Gouden en Zilveren Penseel. De voorleeswedstrijd Read2Me voor brugklassers lijkt maar bij een enkeling bekend, al speelt hier het ontbreken van de 13-jarigen in het bestand een storende rol.

Websites voor kinder- en jeugdliteratuur zitten minder sterk tussen de oren dan de prijzen en activiteiten. De Boekenzoeker, een site met leeftijdsspecifieke ingangen waar kinderen en jongeren tips en informatie over voor hen interessante boeken kunnen vinden, bereikt getuige de geringe bekendheidsgraad maar een enkeling. Iets beter is het gesteld met Leesplein, een site van de openbare bibliotheken waar naast kinderen en jongeren ook ouders en met kinderen werkende professionals informatie kunnen vinden over jeugdboeken. Het eveneens van de bibliotheken afkomstige Literatuurplein is gericht op ‘volwassen’ literatuur. De bekendheid ervan onder 14- en 15-jarigen ligt rond de 10 procent.

5 Leessocialisatie: wie beïnvloeden kinderen het meest?

5.1 De rol van gezin en familie

Over het belang van leessocialisatie bij het leren lezen is al veel gepubliceerd. Lezen blijkt, net als andere vormen van cultuurdeelname, in aanzienlijke mate te kunnen worden gestimuleerd door de ouders en, in mindere mate, door (oudere) zussen en broers (zie Groeben & Hurrelmann 2004). Deze socialisatie heeft een intentionele en een niet-intentionele component. Enerzijds proberen de ouders hun kinderen gewenst gedrag bij te brengen en ongewenst gedrag af te remmen. Lezen wordt vrij algemeen beschouwd als een wenselijke vorm en daar is gezien resultaten uit wetenschappelijk onderzoek ook alle reden toe: wie meer leest, leest beter en bereikt over het algemeen ook een hoger opleidingsniveau en een betere maatschappelijke positie (zie hoofdstuk 1). Actief stimuleren van het lezen is dan ook een goede tijdsinvestering van ouders in de opvoeding van hun kinderen. Maar al voordat kinderen zelf beginnen te lezen hebben kinderen baat bij leesopvoeding, in het bijzonder van voorlezen (Bus et al. 1995; Mol en Bus 2011) en zeker als ouders daarbij een dialoog over het boek aangaan met hun kind (Mol et al. 2008).

Anderzijds geven ouders ook onbedoeld een voorbeeld aan hun kinderen door zelf (veel) te lezen. Kinderen leren niet alleen door instructie maar ook door imitatie van het gedrag van anderen, in het bijzonder ook hun opvoeders. Lezen ouders zelf veel, dan wordt dat door kinderen waargenomen als ‘kennelijk’ gewenst gedrag (Leseman en De Jong 1998). De tijd die ouders aan lezen besteden, in het bijzonder aan het ‘betere’ boek, blijkt een positief effect te hebben op de opleidingsloopbaan van hun kind(eren) (Notten 2011).

Invloeden van het leesonderwijs op school en de rol van de bibliotheek zijn ook aantoonbaar, maar wel duidelijk minder sterk dan die van de ouders (Kraaykamp 2002). In de hier gerapporteerde studie zijn aan de kinderen vragen gesteld over hun leesopvoeding en de bijdrage daaraan van moeder en vader, vrienden en vriendinnen en het onderwijs op school. Met name de rol van de ouders is gedifferentieerd gemeten. In dit hoofdstuk geven we eerst beschrijvend weer hoe de diverse aspecten van de leesopvoeding in de verschillende leeftijden voorkomen. Vervolgens schijnen we met regressieanalyses wat licht op de relatieve bijdrage van verschillende leesbevorderende activiteiten.

Tabel 5.1 Leessocialisatie door ouders ('Hoe vaak doen jouw ouders de volgende dingen?', %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar*	14 jaar	15 jaar	samenhang**	p
voorlezen											
vaak	61	36	27	17	8	11	6	1	3	0,511	0,000
soms	36	54	54	47	40	27	19	10	5		
nooit	3	10	19	36	51	62	75	89	92		
praten over gelezen boeken											
vaak	36	22	27	16	20	16	13	11	11	0,268	0,000
soms	55	67	59	70	65	62	53	43	44		
nooit	9	12	14	14	15	22	34	46	45		
tips geven over boeken											
vaak	42	38	35	32	33	26	21	15	17	0,231	0,000
soms	48	53	49	55	53	60	54	47	43		
nooit	10	10	16	13	14	14	26	38	40		
boek cadeau geven											
vaak	47	36	40	36	47	29	23	17	16	0,254	0,000
soms	46	54	44	53	40	48	49	51	41		
nooit	7	10	16	11	13	23	28	32	43		
mee naar boekwinkel gaan											
vaak	23	17	17	22	21	18	14	11	11	0,180	0,000
soms	58	57	58	61	54	51	50	50	38		
nooit	20	26	25	17	26	32	36	40	51		
mee naar bibliotheek gaan											
vaak	65	50	51	50	45	35	24	14	15	0,317	0,000
soms	27	38	40	39	42	51	51	52	38		
nooit	8	12	9	11	13	15	25	34	48		
vader leest zelf boek											
vaak	28	26	20	27	29	29	29	30	35	0,086	0,166
soms	40	38	36	39	37	36	36	37	29		
nooit	32	36	45	34	34	36	34	33	36		
moeder leest vaak boek											
vaak	58	67	58	58	74	65	65	65	62	0,111	0,004
soms	35	27	34	36	23	26	27	28	24		
nooit	7	6	8	6	4	8	8	8	14		

* extrapolatie o.b.v. waarden bij 12- en 14-jarigen.

** associatiemaat Cramer's V voor nominale data (o.b.v. tabel excl. 13-jarigen).

Bij alle onderscheiden activiteiten is een duidelijke afname met leeftijd te zien (tabel 5.1). Voor het voorlezen ligt dat in de lijn der verwachting. Wanneer kinderen eenmaal zelf kunnen lezen, neemt de noodzaak voor ouders om hen voor te lezen kennelijk af. Al is er een percentage ouders dat het blijft doen, zoals er ook in de bovenbouw van de basisschool wordt voorgelezen.

Geleidelijk neemt ook het praten over boeken en het geven van tips door ouders af. Kinderen leren de wereld van het boek zelf steeds beter kennen en komen te weten wat leuke series en dito schrijvers zijn. Hun zelfstandigheid neemt in dit opzicht toe en dat leidt er waarschijnlijk toe dat ouders hun opvoedende rol wat terugschroeven. Vanaf de leeftijd van 12 jaar daalt ook de frequentie waarmee zij hun kinderen boeken cadeau doen.

Het meest leeftijdgebonden, na het voorlezen, is het vergezellen van kinderen naar de bibliotheek. Twee van de drie zevenjarigen zeggen dat hun moeder of vader vaak met hen meegaat naar de bibliotheek. Op twaalfjarige leeftijd is dat nog een van de drie, en vanaf veertien jaar zegt nog een op de zeven kinderen vaak met ouder(s) naar de bibliotheek te gaan. Minder dramatisch maar in dezelfde richting daalt het samen naar de boekwinkel gaan, dat bij de jongsten sowieso al een stuk minder vaak gebeurt dan bij de bibliotheek.

Tegenover al deze dalingen staat wel een constante: het ouderlijke leesvoorbeeld. De mate waarin vaders en moeders zelf lezen, blijkt over de leeftijden heen bijna niet te variëren (alleen bij de moeders; daarvoor is niet zozeer een trend als wel een tweetal uitschieters naar boven verantwoordelijk). Moeders geven wel veel vaker het goede voorbeeld dan vaders. Rond de 60 procent van de moeders leest volgens hun kinderen vaak, tegenover rond de 30 procent van de vaders. Omgekeerd zijn het de vaders die het vaakst helemaal niet lezen. Een op de drie vaders doet dat niet, tegenover nog geen 10 procent van de moeders.

Waar leesinstructie met het klimmen der jaren afneemt, blijft de leesimatiefactor ongeveer even sterk. In paragraaf 5.3 gaan we na welke van beide aspecten het meeste effect sorteert. Eerst gaan we in op de rol van leeftijdgenoten en leesinstructie op school.

5.2 De rol van vrienden/vriendinnen en school

Niet alleen ouders maar ook leeftijdgenoten kunnen van invloed zijn op het lezen. Over de betekenis van broers en zussen is in dit onderzoek niet veel informatie opgenomen. In tabel 4.3 was te zien dat zo'n 10 procent van de kinderen aangeeft dat een zus of broer wel eens hulp biedt bij het kiezen van boeken. Voor vriend(inn)en is wel gevraagd naar het boeken cadeau doen en het praten en uitwisselen van tips over boeken (tabel 5.2).

Tabel 5.2 Lezen met vriend(inn)en en voor/op school ('Kun je van onderstaande punten aangeven wat je weleens doet of moet doen?', %)

	7 jaar	8 jaar	9 jaar	10 jaar	11 jaar	12 jaar	13 jaar ^a	14 jaar	15 jaar	allen	sig ^b
boek cadeau geven aan vriend(inn)en met vriend(inn)en over boeken praten, leestips	40	32	34	33	31	28	20	13	18	28	***
	14	27	19	33	29	23	27	30	24	25	**
boek lezen dat ik moet lezen voor school	55	62	59	58	72	73	80	87	85	70	***
presentatie/sprekbeurt geven over boek	25	55	61	69	69	73	69	64	62	59	***
voor school boekverslag schrijven	12	34	44	56	60	79	83	86	85	58	***
zelf uitgezocht boek lezen op school	77	85	82	75	85	58	54	50	45	68	***
geen van deze	5	5	2	3	3	5	4	4	3	4	

a Extrapolatie o.b.v. de waarden voor 12- en 14-jarigen.

b Chi-kwadraat-toets; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Twee van de vijf zevenjarigen zegt wel eens een boek aan een vriend(in) cadeau te doen. Tot het einde van de basisschool neemt dat aandeel licht af, dan gaat het sneller. Toch geeft nog altijd een op de vijf 15-jarigen aan wel eens een boek cadeau te doen aan een leeftijdgenoot. Het praten over boeken komt in die leeftijd vaker voor. Ook op jongere leeftijd is dat het geval. Het patroon naar leeftijd is echter uitgesproken grillig, wat te wijten zal zijn aan steekproeftegevallen.

Leesinstructie en leesbevordering op school is tamelijk wijdverspreid, al zouden vanuit het gezichtspunt van verplichte vakken nog wel hogere percentages worden verwacht. Vanaf de leeftijd van 11 jaar geeft een meerderheid aan met alle vier hier onderscheiden activiteiten te maken te hebben. Een gedeeltelijke verschuiving is waarneembaar van het (mogen) lezen van zelf uitgezochte boeken op de basisschool naar het moeten lezen van bepaalde boeken in het voortgezet onderwijs. Spreekbeurten zijn het meest talrijk in de bovenbouw van het basisonderwijs. Boekverslagen worden het vaakst geschreven in het voortgezet onderwijs. Gemiddeld zo'n vier procent van de kinderen en jongeren zegt met geen van deze zes activiteiten in aanraking te komen.

5.3 Een verklaringsmodel

In hoeverre dragen de activiteiten van ouders nu bij aan het lezen van hun kinderen? Om die vraag te beantwoorden, zijn causale analyses (regressies) uitgevoerd met leesfrequentie en leesvolume als te verklaren grootheden. Daarbij zijn de invloeden van leeftijdgenoten en de school in een eerste fase ook in beschouwing genomen. Deze bleken echter niet significant bij te dragen aan de verklaring van leesfrequentie en -volume, of (in het geval van school) zelfs licht negatief te werken op het lezen in de vrije tijd (dit in overeenstemming met de bevindingen van Verboord 2003). Voor wat betreft de leeftijdgenoten was bovendien de causale volgorde discutabel. Het cadeau geven van een boek en het praten over boeken kan zowel uitdrukking zijn van een belangstelling bij de ander, maar net zo goed bij het kind zelf. Om die reden zijn deze factoren verder buiten de

analyse gelaten en is gefocust op de invloed van de ouders. Ook daarbij is in enkele gevallen wel reden aan de causale volgorde te twijfelen. Zo kan het vergezellen van een kind naar boekhandel of bibliotheek uitdrukking zijn van de wens van het kind om met nieuwe boeken gevoed te worden. Maar ook in dat geval is het toegeven aan die wens als een leesbevorderende actie te duiden.

Voor zowel leesfrequentie als -volume is een analyse in drie stappen uitgevoerd:

- eerste stap: verklaring vanuit de ouderlijke leessocialisatie (8 variabelen);
- tweede stap: daarbij controleren voor sociodemografie: verschillen in leeftijd en sekse van het kind, en het opleidingsniveau van de ouders (i.c. de ‘hoofdkostwinner’);
- derde stap: daarbovenop nog controleren voor verschillen in leesattitude en gepercipieerde leesvaardigheid van het kind.

Door in onderstaande tabellen de sterkte en de significantie van de leesbevorderende activiteiten van de ouders te duiden, wordt enigszins inzichtelijk waar kinderen het meeste baat bij hebben in hun leesopvoeding – althans: kinderen in deze leeftijdsgroep.

Tabel 5.3 Effecten van ouderlijke leessocialisatie op leesfrequentie: regressieanalyses

	Lezen: frequentie					
	model 1		model 2		model 3	
	B	sig	B	sig	B	sig
jou voorlezen uit boek	0,17	***	-0,05		0,03	
praten over boeken die je gelezen hebt	0,34	***	0,35	***	0,19	***
jou tips geven over boeken	-0,07		-0,09		-0,05	
jou boek cadeau geven	0,42	***	0,35	***	0,14	**
met jou naar boekwinkel gaan	0,15	**	0,15	**	0,10	*
met jou naar bibliotheek gaan	0,34	***	0,25	***	0,13	**
mijn vader leest zelf boeken	0,13	**	0,17	***	0,11	**
mijn moeder leest zelf boeken	0,02		0,06		0,06	
seks: meisje			0,26	***	-0,03	
leeftijd			-0,12	***	-0,10	***
opleidingsniveau hoofdkostwinner			0,00		0,00	
leesattitude					0,29	***
zelfinschatting leesvaardigheid					0,05	
intercept	1,34		2,77		1,95	
R2 adj.	0,296		0,337		0,526	

* p<.05; ** p<.01; *** p<.001

In het eerste regressiemodel voor leesfrequentie (tabel 5.3) komt het cadeau geven van een boek als sterkste factor naar voren.⁷ Daarna volgen ex aequo het praten over door het kind gelezen boeken en het samen naar de bibliotheek gaan. Ook het voorlezen en samen naar de boekwinkel gaan sorteren nog enig effect. Van de beide ouders is het opvallend genoeg het leesvoorbeeld van de vader wel, en dan van de moeder niet van invloed op de leesfrequentie van het kind. Dit terwijl de moeder van de twee de meest fervente lezer is (tabel 5.1) en ook het vaakst tips geeft over boeken. Of het juist daardoor komt dat het vaderlijke leesvoorbeeld meer indruk maakt, is een interessante hypothese. De correctheid daarvan moet hier in het midden blijven.

Wanneer in model 2 de sociodemografische kenmerken worden toegevoegd, valt het voorlezen als verklarende factor weg. Dat voorlezen – nota bene: in deze leeftijdsgroep van 7-15-jarigen! – in model 1 nog van invloed leek, vond zijn oorsprong in de samenhang tussen leeftijd en voorlezen enerzijds, en leeftijd en leesfrequentie anderzijds. Met leeftijd

⁷ Alle acht activiteiten van de ouders zijn gemeten op een eenvoudige schaal die loopt van 1 (nooit) via 2 (soms) naar 3 (vaak). De sterkte van de effecten zijn daardoor met elkaar vergelijkbaar.

aan het model toegevoegd valt het voorleeseffect dan weg. De overige effecten blijven bestaan, worden meestal iets kleiner en in een enkel geval (leesvoorbeeld vader) wat groter. Ook zijn de effecten van sekse en leeftijd zichtbaar. Opmerkelijk genoeg, en in weerwil van eerder cultuursociologisch onderzoek (zie bijvoorbeeld Notten et al. 2008) blijkt het opleidingsniveau van de ouders geen rol van betekenis te spelen. Dit terwijl eerder onderzoek heeft laten zien dat kinderen uit hoogopgeleide milieus over het algemeen meer 'leesgezind' worden opgevoed.

Met de opname in het model van leesattitude en gepercipieerde leesvaardigheid, als intermediërende factoren die sterk met het lezen zelf verband houden (zie hoofdstuk 2), worden de effecten van ouderlijke socialisatie wel wat kleiner, maar ze blijven bestaan. Belangrijkste predictor is in dit eindmodel het met het kind praten over boeken die het heeft gelezen. Ook het cadeau geven van boeken, het meegaan naar bibliotheek en boekwinkel en het vaderlijke leesvoorbeeld zijn nog altijd effectief. Het eindmodel verklaart iets meer dan de helft van de variantie in leesfrequentie.

Tabel 5.4 Effecten van ouderlijke leessocialisatie op aantal gelezen boeken per maand: regressieanalyses

	Lezen: aantal boeken per maand					
	model 1		model 2		model 3	
	B	sig	B	sig	B	sig
jou voorlezen uit boek	0,07		-0,19	*	-0,02	
praten over boeken die je gelezen hebt	0,21	*	0,24	**	0,08	
jou tips geven over boeken	-0,12		-0,13		-0,06	
jou boek cadeau geven	0,51	***	0,43	***	0,18	*
met jou naar boekwinkel gaan	0,00		-0,01		-0,06	
met jou naar bibliotheek gaan	0,84	***	0,73	***	0,58	***
mijn vader leest zelf boeken	0,14	*	0,18	**	0,10	
mijn moeder leest zelf boeken	0,09		0,14		0,12	
sekse: meisje			0,37	***	0,05	
leeftijd			-0,14	***	-0,11	***
opleidingsniveau hoofdkostwinner			0,00		0,00	
leesattitude					0,26	***
zelfinschatting leesvaardigheid					0,49	***
intercept	0,43		2,03		0,28	
R2 adj.	0,245		0,278		0,422	

* p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Uit de regressie van het aantal per maand gelezen boeken op dezelfde variabelen rijst in grote lijnen hetzelfde beeld op (tabel 5.4). Hier zijn in het model met alleen de socialisatievariabelen het gezamenlijke bibliotheekbezoek en het cadeau geven van boeken

de sterkste voorspellers van verschillen in het aantal gelezen boeken van het kind. Daarna volgen het praten over door het kind gelezen boeken en wederom het vaderlijke leesvoorbeeld. Het voorlezen draagt in dit geval niet aan de verklaring bij. Dit kan wederom geïnterpreteerd worden vanuit de scheve verdeling van voorlezen naar leeftijd. Voorlezen komt vanaf de leeftijd van 11 jaar (en zeker vanaf 14 jaar) weinig meer voor, waardoor in deze analyse – met het grote aandeel oudere kinderen en jongeren – een invloed ook niet valt te verwachten. Het is dus niet in tegenspraak met de resultaten van onderzoek onder jonge(re) kinderen, waaruit juist wel een positief effect van voorlezen naar voren kwam (Bus et al. 1995; Mol et al. 2008).

Met opname in het model van sekse en leeftijd van het kind en de opleiding van de ouders ('hoofdkostwinner') verandert er niet veel in dit beeld. De invloed van bibliotheek en het boek als cadeau worden wat zwakker, en het praten over boeken en alsmede het lezen door de vader juist iets sterker. Verder valt er een negatief effect van het voorlezen te noteren. Welke betekenis daaraan gehecht moet worden is onduidelijk. In het derde model met leesattitude en leesvaardigheid als extra voorspellers valt dat negatieve effect van voorlezen weer weg. Van de ouderlijke invloed resteert dan nog het gezamenlijke bibliotheekbezoek en het boeken cadeau geven. Het leesvoorbeeld van vader en moeder speelt hier geen significante rol meer. Het eindmodel verklaart 42 procent van de variantie in het aantal maandelijks gelezen boeken door het kind.

6 Conclusies

6.1 De grenzen aan leessocialisatie in de puberteit

In deze rapportage is een beschrijving gegeven van de leeswereld van Nederlandse kinderen van 7 tot en met 15 jaar. Op basis van een groot aantal analyses van aspecten, waarbij steeds naar leeftijd en sekse onderscheid werd gemaakt, is een beeld van die leeswereld ontstaan. In plaats van een puntsgewijze opsomming van de belangrijkste bevindingen, proberen we ze hier in een meer verhalende en interpreterend kader te vatten.

Het onderzoek was ingegeven door constatering uit onderzoek en uit observaties van onderwijzers, leesbevorderaars en ouders, dat ergens in deze levensfase de belangstelling voor het lezen en voor boeken begint terug te lopen. De vraag was in eerste instantie of deze teruggang als een breuk of kloof tussen bijvoorbeeld basis- en voortgezet onderwijs is te lokaliseren, of dat de afname in de leesbelangstelling geleidelijker plaatsvindt.

Alle bevindingen in de voorgaande paragrafen wijzen op het laatste. Er is geen kloof zichtbaar geworden tussen basisschool en voortgezet onderwijs, al speelde de samenstelling van de onderzoekspopulatie (het nagenoeg ontbreken van 13-jarigen) het kunnen doen van deze constatering wel parten. Het leesgedrag zelf, de leesattitude, de ouderlijke aandacht voor het lezen van het kind nemen alle stappen in plaats van sprongsgewijs af. Parallel hieraan wordt de omgang van jongeren met boeken serieuzer en schoolser. Er moeten voor school boeken worden gelezen, boekverslagen geschreven, er moet in de bibliotheek naar informatie worden gezocht, en dergelijke zaken meer. Waar in de midden- en bovenbouw van de basisschool het leuke, creatieve, frivole aspect van het lezen overheerst, verschuift de balans langzaam naar het functionele aspect.

Voor een belangrijk deel is die meer functionele omgang met boeken onvermijdelijk. Er moeten gewoon dingen geleerd worden ('niet voor de school, maar voor het leven'). Tegelijkertijd is de vraag gerechtvaardigd of de nadruk op leesplezier niet wat langer doorgetrokken kan worden, en of ouders en leesbevorderaars niet te vroeg hun inspanningen staken. Uit deze rapportage is eens te meer het belang naar voren gekomen van leesbevorderende activiteiten van de ouders. Die zetten – voor het lezen in de vrije tijd althans – meer zoden aan de dijk dan wat scholen, boekwinkels, bibliotheken en leesbevorderingscampagnes kunnen bieden. Vanuit de bevindingen doorredenerend zou er wat gewonnen kunnen worden als ouders ook aan het begin van de puberteit nog het lezen van hun kinderen zouden stimuleren. Door zelf het voorbeeld te geven, door met het kind over boeken te praten, door boeken cadeau te doen en door samen naar bibliotheek en boekwinkel te gaan.

Wat daarin de beperkende factoren zijn, verdient nader onderzoek. Zijn de geringere activiteiten van ouders in leesstimulerend opzicht een uitdrukking van de veranderende omgang tussen ouder en kind, en van de veranderende leeswereld van de opgroeiende jongere?

6.2 Audiovisuele en digitale media als ‘concurrenten’

Het is menig waarnemer al eerder opgevallen, en in dit onderzoek is het nog eens bevestigd: de belangstelling voor boeken lezen begint te dalen op de leeftijd waar de belangstelling voor sociale media en mobiele communicatie begint te groeien. Aangezien een dag maar 24 uur telt en ook elke euro maar één keer kan worden uitgegeven, ligt de conclusie dat er tussen deze media van een concurrentieverhouding sprake is nogal voor de hand. In dit onderzoek (zie ook Huysmans et al. 2004: 197-238) is echter gebleken dat, als we inzoomen op de 15-jarigen, er geen negatieve samenhangen in gebruik aan het licht komen. Zou er concurrentie zijn, dan zou een hoge frequentie in het lezen van boeken, tijdschriften en kranten moeten samengaan met een lage frequentie in het gebruik van digitale en sociale media – en vice versa. In werkelijkheid ligt de verhouding gedifferentieerder. Er is een groep die inderdaad zweert bij gedrukte media en de digitale media links laat liggen. Er is een andere groep voor wie het tegenovergestelde geldt. Dan is er een groep ‘omnivoren’ die in alles wat met media, informatie en communicatie te maken heeft geïnteresseerd is. Zij vertonen een hoge gebruiksintensiteit van zo’n beetje alle *content*, of die nu op een fysieke drager tot hen komt of niet. En er is een groep die weinig interesse heeft voor wat gedrukte, audiovisuele en digitale media te bieden hebben. Dus concurrentie: ja, maar voor een beperkt deel van de populatie.

Velen, onder wie leesbevorderaars, hebben daarbij al gewezen op de positieve kanten van digitale media voor het lezen. Veel websites zijn primair tekstgeoriënteerd. En ook op Facebook worden woorden van betekenis voorzien, al dan niet in combinatie met smileys, foto’s, films, muziek en wat dies meer zij. Anderen plaatsen bij deze positieve visie weer kanttekeningen: webteksten wemelen niet zelden van de spel- en grammaticale fouten en blinken bovendien allerm minst uit in logische consistentie.

Alles overziend lijkt er vooralsnog geen reden te zijn om de kennismaking met het lezen in de basisschool anders dan met boeken (boekjes) te laten verlopen. Niet omdat boeken *per se* te prefereren zijn boven teksten die van het scherm worden gelezen. Mogelijk kunnen *enhanced books* kinderen juist tot meer lezen verleiden. Maar wel omdat de overgang van boeken naar digitale media die in de vorige hoofdstukken is beschreven sowieso al gaat plaatsvinden. Die overgang is meer een uitdrukking van een veranderende *inhoudelijke* belangstelling – voor leeftijdgenoten, voor andere narratieve vormen zoals die in games, films en televisieseries zijn vervat – dan voor een afkeer van de *tekstuele vorm*.

6.3 Verder onderzoek

In lijn met wat in de vorige twee paragrafen is opgemerkt, zou ten eerste de problematiek van het stimuleren van het lezen in de beginnende puberteit nader kunnen worden uitgediept. Waardoor komt het dat de interesse voor boeken lezen in de vrije tijd zo sterk afglijdt. En is het vermoeden juist dat pogingen tot stimulering van het (boeken) lezen in deze levensfase eerder averechtse effecten heeft?

Hiervoor zou zich een meer kwalitatieve aanpak aanbevelen waarbij – net als hier – een

holistische beschrijving van thuissituatie, school en vriendenkring, onder inbegrip van ervaringen met boekhandel en bibliotheek, wordt gehanteerd.

Ten tweede zou de plaats van tekstuele informatie in het gebruik van digitale media door dezelfde leeftijdsgroep meer systematische onderzoekersaandacht verdienen. Waardoor komt het dat de ene vorm van tekstualiteit (verhalend, in boekvorm) en de andere vorm (kortdurend, op het computer- of tabletscherm) door deze leeftijdsgroep zo verschillend worden beleefd? Ook hier zou een kwalitatieve benadering het meest voor de hand liggen. Spreken korte teksten die een beperkte aandachtspanne vragen jongeren meer aan dan langere? Zijn er literaire vormen denkbaar die, zich al dan niet via internet verspreidend, aan de behoeften van jongeren meer tegemoet komen dan boeken, verhalen en gedichten? Het onderzoek zou gericht kunnen zijn op het blootleggen van de kenmerken van deze ‘nieuwe’ literaire vormen.

Literatuur

- Bus, A.G., M.H. van IJzendoorn & A.D. Pellegrini (1995). Joint book reading makes for success in learning to read. A meta-analysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of Educational Research*, 65, pp. 1-21.
- Cunningham, A.E. & K.E. Stanovich (1997). Early Reading Acquisition and Its Relation to Reading Experience and Ability 10 Years Later. *Developmental Psychology*, 33 (6), pp. 934-945.
- Dehaene, S. (2009). *Reading in the brain. The new science of how we read*. New York: Penguin.
- Groeben, N. & B. Hurrelmann (red., 2002). *Lesekompetenz. Bedingungen, Dimensionen, Funktionen*. Weinheim/München: Juventa.
- Groeben, N. & B. Hurrelmann (red., 2004). *Lesesozialisation in der Mediengesellschaft. Ein Forschungsüberblick*. Weinheim/München: Juventa.
- Haan, J. de (2003). Sociale ongelijkheid en ICT. In J. De Haan & J. Steyaert (red.), *Jaarboek ICT en samenleving 2003. De sociale dimensie van technologie* (pp. 21-45). Amsterdam: Boom.
- Huysmans, F., J. de Haan & A. van den Broek (2004). *Achter de schermen. Een kwart eeuw lezen, luisteren, kijken en internetten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huysmans, F. & J. de Haan (2010). *Alle kanalen staan open. De digitalisering van mediagebruik*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huysmans, F., J. Lammers & F. Wester (1997). Radioluistertijd: dagboekmeting, yesterday-meting en directe schattingen vergeleken. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 25 (3), pp. 253-276.
- Knulst, W. & G. Kraaykamp (1996). *Leesgewoonten. Een halve eeuw onderzoek naar het lezen en zijn belagers*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Knulst, W. & M. Kalmijn (1988). *Van woord naar beeld? Onderzoek naar de verschuivingen in de tijdsbesteding aan de media in de periode 1975-1985*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kortlever, D.M.J. & J.S. Lemmens (2012). Relaties tussen leesgedrag en Cito-scores van kinderen. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 40 (1), 87-105.
- Kraaykamp, G. (2002). *Leesbevordering door ouders, bibliotheek en school. Effecten en ontwikkelingen*. Delft/Amsterdam: Eburon/Stichting Lezen.
- Leseman, P. & P.T. de Jong (1998). Home Literacy: Opportunity, Instruction, Cooperation and Social-Emotional Quality Predicting Early Reading Achievement. *Reading Research Quarterly*, 33 (3), pp. 294-318.

Mijn Kind Online (2012). *Iene miene media. Een onderzoek naar mediagebruik door kleine kinderen*. Zoetermeer/Amsterdam: Mediawijzer.net/Stichting Mijn Kind Online.

Mol, S.E. & A.G. Bus (2011). To Read or Not to Read: A Meta-Analysis of Print Exposure From Infancy to Early Adulthood. *Psychological Bulletin*, 137 (2), 267-296.

Mol, S.E., A.G. Bus, M.T. de Jong & D.J.H. Smeets (2008). Added Value of Dialogic Parent-Child Book Readings: A Meta-Analysis. *Early Education & Development*, 19 (1), 7-26.

Mullis, I.V.S., M.O. Martin, P. Foy & K.T. Drucker (2012). *PIRLS 2011 International Results in Reading*. Boston/Amsterdam: Boston College/IAE.

Nardon, S., L. Cisotto & N. Novello (2011). The pleasure of reading and its components. An empirical survey in the primary and secondary schools. In F. Hakemulder (red.), *De stralende lezer. Wetenschappelijke onderzoek naar de invloed van het lezen* (pp. 267-285). Delft: Eburon.

Notten, N. (2011). *Parents and the media. Causes and consequences of parental media socialization*. Nijmegen: auteur (proefschrift RU Nijmegen).

Notten, N., G. Kraaykamp en W. Ultee (2008). Ouderlijke mediasocialisatie: hulpbron of handicap? Een studie naar de langetermijneffecten van mediasocialisatie op het onderwijssucces van kinderen. *Mens & Maatschappij*, 83 (4), pp. 360-375.

Postman, N. (1985). *Amusing Ourselves to Death. Public Discourse in the Age of Show Business*. London: Methuen (editie 1987).

Robinson, J.P. (1985). The Validity and Reliability of Diaries versus Alternative Time Use Measures. In F.T. Juster, en F.P. Stafford (Eds.), *Time, Goods, and Well-Being* (pp. 33-62). Ann Arbor: Survey Research Center, University of Michigan.

Schütz, A. & T. Luckmann (1979). *Strukturen der Lebenswelt, Band 1*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Schütz, A. & T. Luckmann (1984). *Strukturen der Lebenswelt, Band 2*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Stanovich, K.E. (1986). Matthew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of literacy. *Reading Research Quarterly*, 21 (4), pp. 360-407.

Verboord, M. (2003). *Moet de meester dalen of de leerling klimmen? De invloed van literatuuronderwijs en ouders op het lezen van boeken tussen 1975 en 2000*. Utrecht: ICS (proefschrift Universiteit Utrecht).

Vooys, M., T. van der Voort & H. Beentjes (1987). De geschiktheid van verschillend typen

vragen om de kijktijd en leestijd van kinderen te meten. *Massacommunicatie*, 15(1), pp. 65-80.

Vorderer, P. & C. Klimmt (2002). Lesekompetenz im medialen Spannungsfeld von Informations- und Unterhaltungsangeboten. In Groeben, N. & B. Hurrelmann (red., 2002). *Lesekompetenz. Bedingungen, Dimensionen, Funktionen* (pp. 215-235). Weinheim/München: Juventa.

Weel, A.H. van der (2011). *Changing our textual minds. Towards a digital order of knowledge*. Manchester/New York: Manchester University Press.

Willms, J.D. & T.S. Murray (2007). *Gaining and Losing Literacy Skills Over the Lifecourse*. Ottawa: Statistics Canada.

Wolf, M. (2008). *Proust and the squid. The story and science of the reading brain*. Cambridge: Icon Books.

Bijlage: Vragenlijst

Boekenbranche vragenlijst themameting Q4
projectnummer 30614
oktober 2012
versie 03

Netto n= 1300

Quota

- 1 Age=7 t/m 9 jaar n=500
- 2 Age=10 t/m 12 jaar n=400
- 3 Age=13 t/m 15 jaar n=400

S: Achtergrondkenmerken kind

Selection: 7-12 age

S1 Ben je een jongen of meisje? [S]

1. jongen
2. meisje

Selection: 7-12 age

S2 Hoe oud ben je nu? [O]

1. Jonger dan 7 jaar [Screenout]
2. 7 jaar
3. 8 jaar
4. 9 jaar
5. 10 jaar
6. 11 jaar
7. 12 jaar
8. Ouder dan 12 jaar [Screenout]
9. Weet niet [Screenout]

Selection: 7-12 age

S3 In welke groep zit je? [S]

1. Groep 1
2. Groep 2
3. Groep 3
4. Groep 4
5. Groep 5
6. Groep 6
7. Groep 7
8. Groep 8

A: Leesgedrag / Vrijtijdsgedrag

Introtext

In de vragenlijst hebben we het soms over je vader en/of moeder. Hiermee bedoelen we ook degenen die jou verzorgen.

Selection: ALL

A1 Hoe vaak lees je in een boek in je vrije tijd? [S]

1. bijna elke dag
2. op één of twee dagen in een week
3. op één of twee dagen in een maand
4. alleen in de vakanties
5. nooit

Selection: ALL

A2 Kun je hieronder aangeven hoe vaak je de volgende dingen doet? [S, grid]

Columns:

1. bijna elke dag
2. op één of twee dagen in een week
3. op één of twee dagen in een maand
4. alleen in de vakanties
5. nooit

Rows:

1. Televisie, video, DVD kijken
2. Muziek luisteren op radio/CD/MP3/Ipod
3. Computeren, internetten, chatten
4. Spelletje/gamen op computer, spelcomputer of telefoon
5. Mobiel bellen/ SMS'en
6. Boeken lezen
7. Tijdschriften lezen
8. Kranten lezen
9. Social media checken zoals What's App, Hyves, Facebook

Selection: A1=1 or 2 or 3 or 4

A3 Wanneer heb je voor het laatst ongeveer een boek uitgelezen in je vrije tijd? [S]

1. één week geleden
2. aan het begin van dit schooljaar
3. in de zomervakantie
4. ver voor de zomervakantie
5. nog langer geleden

Selection: A1=1 or 2 or 3 or 4

A4 Welke boeken lees je wel eens in je vrije tijd? [M]

Je mag meer dan één antwoord geven.

1. leesboeken (boeken waarin een verhaal wordt verteld)
2. plaatjesboeken [Age=7-12]
3. prentenboeken [Age=13-15]
4. stripboeken
5. weetjesboeken [Age=7-12]
6. informatieve boeken [Age=13-15]
7. gedichtenboeken
8. luisterboeken
9. literatuur [Age=13-15]
10. apps van boeken
11. anders, namelijk [O]

Selection: A1=1 or 2 or 3 or 4

A5 Er zijn veel soorten boeken, kun jij aangeven wat voor soort boeken jij graag leest in je vrije tijd? [M]

Je mag meer dan één antwoord geven.

1. spannende boeken
2. meidenboeken
3. griezelboeken
4. romantische boeken
5. avonturenboeken
6. fantasieboeken
7. sprookjesboeken
8. humorboeken
9. serieuze boeken (over problemen b.v.)
10. sportboeken
11. echt gebeurde verhalen
12. oorlogsboeken
13. geschiedenisboeken
14. dieren / natuurboeken
15. technische boeken (b.v. over auto's, ruimtevaart, computers)
16. literatuur voor volwassenen
17. spannende boeken voor volwassenen
18. anders, namelijk [O]
19. weet niet [S]

Selection: A1=1 or 2 or 3 or 4

A6 Lees je in je vrije tijd wel eens een boek op... [M]

Je mag meer dan één antwoord geven.

1. papier
2. e-reader
3. smartphone of mobiele telefoon
4. laptop of computer
5. tablet
6. anders, namelijk [O]

Selection: A1=1 or 2 or 3 or 4

A7 Wat is jouw favoriete boek? [O]

[open answer field]

1. weet niet [S]

Selection: A1=1 or 2 or 3 or 4

A8 Wie is jouw favoriete schrijver? [O]

[open answer field]

1. weet niet [S]

Selection: ALL

A9 Hoe goed ben je in lezen? [S]

1. niet goed
2. gewoon
3. heel goed

B Leesattitude

Selection: ALL

B1 Hoe vind je het om boeken te lezen? [S]

1. heel leuk
2. best wel leuk
3. niet zo leuk
4. helemaal niet leuk⁵
5. weet niet

Selection: ALL

B2 Wat past voor jou bij het lezen van een boek? [S, Grid]

Columns:

1. ja
2. nee

Rows:

1. ik doe het graag
2. ik doe het omdat het van school moet
3. ik kan het niet missen
4. ik vind het saai
5. ik schaam me om erover te vertellen aan vrienden en vriendinnen
6. ik kan er lekker bij fantaseren
7. ik vind het moeilijk
8. ik kan me inleven
9. ik vergeet alles om me heen
10. ik leer er veel van
11. ik doe het omdat mijn ouders dat willen
12. het is een hobby van mij
13. ik doe het omdat ik me anders verveel

Selection: A1=1 or 2 or 3 or 4

B3 Lees je wel eens een boek voor de tweede keer? [S]

1. ja
2. nee
3. weet niet

Selection: ALL

B4 Wat past voor jou bij het kijken naar televisie? [S, Grid]

Columns:

1. ja
2. nee

Rows:

1. ik doe het graag
2. ik doe het omdat het van school moet
3. ik kan het niet missen
4. ik vind het saai
5. ik schaam me om erover te vertellen aan vrienden en vriendinnen
6. ik kan er lekker bij fantaseren
7. ik vind het moeilijk
8. ik kan me inleven
9. ik vergeet alles om me heen
10. ik leer er veel van
11. ik doe het omdat mijn ouders dat willen
12. het is een hobby van mij
13. ik doe het omdat ik me anders verveel

C Voorleesgedrag / leessocialisatie / leesbevordering (thuis / vrienden / onderwijs)

Selection: ALL

C1 Hoe vaak doen jouw vader en/ of moeder de volgende dingen met jou? [S, Grid]
Je kunt kiezen tussen:

Columns:

1. vaak
2. soms
3. nooit

Rows:

- a) jou voorlezen uit een boek
- b) met jou praten over boeken die jij hebt gelezen of wilt lezen
- c) jou tips geven over boeken die leuk zijn om te lezen
- d) jou een boek cadeau geven, bijvoorbeeld voor je verjaardag
- e) met jou naar de boekwinkel gaan
- f) met jou naar de bibliotheek gaan
- g) mijn vader leest zelf een boek
- h) mijn moeder leest zelf een boek

Selection: ALL

C2 Kun je van onderstaande punten aangeven wat je wel eens doet of moet doen? [M]
Je mag meer dan één antwoord geven.

1. Een boek cadeau geven aan vrienden of vriendinnen
2. Met vrienden of vriendinnen over boeken praten en elkaar leestips geven
3. Een boek lezen dat ik moet lezen voor school
4. Op school een presentatie of spreekbeurt geven over een boek
5. Voor school een boekverslag schrijven (of: een verslag schrijven over een boek dat je hebt gelezen)
6. Een boek op school lezen die ik zelf heb uitgezocht.
7. Geen van deze [S]

D Boekenbezit en boeken kiezen

- Selection: A1 = 1, 2, 3 of 4

D1 Hoe kom je aan boeken om te lezen in je vrije tijd? [M]
Je mag meer dan één antwoord geven.

1. we hebben thuis boeken
2. ik krijg boeken cadeau
3. ik koop boeken in de winkel
4. ik koop boeken op internet
5. ik haal boeken bij de bibliotheek of mediatheek op mijn school
6. ik haal boeken bij de bibliotheek in ons dorp of stad
7. ik leen en ruil boeken met vrienden en vriendinnen
8. ik download boeken gratis van internet
9. ik download betaalde boeken van internet
10. ergens anders vandaan, namelijk [O]
11. Weet niet [S]

- Selection: A1 = 1, 2, 3 of 4

D2 Welke dingen zijn voor jou belangrijk als je zelf een boek uitkiest om te lezen? [M]
Je mag meer dan één antwoord geven.

1. Het boek ziet er leuk uit (bijvoorbeeld een mooie afbeelding op de kaft)
2. Het verhaal op de achterkant spreekt me aan
3. De schrijver van het boek
4. Het boek hoort bij een serie die ik al ken
5. Het boek heeft een prijs gewonnen
6. Ik heb iets over het boek gehoord op de radio, televisie, internet of tijdschrift
7. Het boek is niet te dik
8. De mening van vrienden / vriendinnen / klasgenoten
9. Het boek is niet te moeilijk geschreven
10. Het boek gaat over een speciaal onderwerp waarover ik graag lees

11. er zitten plaatjes in het boek
12. Anders, namelijk.. [O]
13. Weet niet / geen [S]

Selection: A1 = 1, 2, 3 of 4

D3 Wie helpt jou wel eens met uitzoeken van boeken? [M]
Je mag meer dan één antwoord geven.

1. mijn vader
2. vrienden en vriendinnen
3. iemand die in de bibliotheek werkt
4. mijn moeder
5. meester en juf [AGE= 7 -12]
6. leraar [AGE=13-15]
7. iemand die in de boekhandel werkt
8. opa en/ of oma
9. broer en/ of zus
10. niemand, ik zoek altijd zelf de boeken uit die ik wil lezen [S]
11. Weet niet [S]

E Bibliotheekbezoek

- Selection: ALL

E1 Ben je lid van de bibliotheek bij jou in het dorp of in de stad? [S]

1. ja, ik zelf
2. nee, maar ik leen wel eens iets met de pas van iemand anders
3. nee

- Selection: ALL

E2 Hoe vaak ga je naar de bibliotheek bij jou in het dorp of in de stad? [S]

1. bijna elke dag
2. op één of twee dagen in een week
3. op één of twee dagen in een maand
4. op één of twee dagen in een jaar
5. nooit

- Selection: E2 IS NOT 5

E3 Hoeveel boeken leen je als je naar de bibliotheek bij jou in het dorp of in de stad gaat? [S]

1. meestal geen boeken
2. meestal 1 boek
3. meestal 2 of 3 boeken
4. meestal meer dan 3 boeken
5. weet niet

- Selection: E2 IS NOT 5

E4 In de bibliotheek kun je veel verschillende dingen doen. Welke van onderstaande dingen doe jij weleens als je naar de bibliotheek bij jou in het dorp of in de stad gaat? [M]
Je mag meer dan één antwoord geven.

1. boeken lenen of terug brengen
2. cd's, dvd's of computerspelletjes lenen of terugbrengen
3. een boek of tijdschrift lezen in de bibliotheek bijv. op een zitplek of aan een leestafel
4. gamen (Xbox, Wii, Nintendo)
5. op de computer surfen op internet en/of muziek luisteren
6. op de computer contact hebben met andere mensen via e-mail, chat of sociale media zoals Facebook, Twitter of Hyves

7. op de computer aan een taak of opdracht voor school werken
8. leren of huiswerk maken (aan een werkplek en/of in een huiswerkklas)
9. In de boekencollectie informatie opzoeken, bijvoorbeeld voor een werkstuk voor school
10. een speciale activiteit of voorstelling voor kinderen/jongeren bezoeken (bijvoorbeeld een tentoonstelling of voorleesavond)
11. anders, namelijk [O, fixed]
12. Geen van deze [S, Fixed]

- Selection: E2 IS NOT 5

E5 Wat vind je ervan om naar de bibliotheek bij jou in het dorp of in de stad te gaan? [S]

1. heel leuk
2. best wel leuk
3. niet zo leuk
4. helemaal niet leuk
5. weet niet

- Selection: E2 IS NOT 5

E6 Met wie ga je wel eens naar de bibliotheek bij jou in het dorp of stad? [M]
Je mag meer dan één antwoord geven.

1. Mijn vader of moeder
2. Mijn opa of oma
3. Met een vriendje of vriendinnetje
4. Met school (of klas?)
5. Met iemand anders [O]
6. Ik ga alleen [S]
7. weet niet [S]

- Selection: E2 IS NOT 5

E7 Kan je in de bibliotheek makkelijk de boeken vinden die je leuk vindt? [S]

1. Meestal wel
2. Soms wel, soms niet
3. Meestal niet
4. Weet niet

F	Boekhandelbezoek
----------	-------------------------

- Selection: ALL

F1 Hoe vaak bezoek je de boekwinkel? [S]

1. bijna elke dag
2. op één of twee dagen in een week
3. op één of twee dagen in een maand
4. op één of twee dagen in een jaar
5. nooit

- Selection: F1 IS NOT 5

F2 Als je naar de boekwinkel gaat, wie koopt dan meestal de boeken voor jou? [S]

1. mijn vader of moeder
2. mijn opa of oma
3. iemand anders
4. ik koop zelf mijn boeken
5. weet niet

- Selection: F1 IS NOT 5

F3 Hoeveel boeken koop jij of iemand anders voor jou als je naar de boekwinkel gaat? [S]

1. meestal geen boeken
2. meestal 1 boek
3. meestal 2 of 3 boeken
4. meestal meer dan 3 boeken
5. Weet niet

- Selection: F1 IS NOT 5

F4 Waarom ga je naar de boekwinkel? [M]

Je mag meer dan één antwoord geven.

1. om boeken te kopen
2. om cd's, dvd's of computerspelletjes te kopen
3. om er te gaan zitten lezen
4. om nieuwe ideeën op te doen voor boeken om te lezen
5. om er een activiteit of voorstelling te bezoeken
6. om er met iemand af te spreken

7. anders, namelijk [O]
8. weet niet [S]

- Selection: F1 IS NOT 5

F5 Wat vind je ervan om naar de boekwinkel te gaan? [S]

1. heel leuk
2. best wel leuk
3. niet zo leuk
4. helemaal niet leuk
5. weet niet

- Selection: F1 IS NOT 5

F6 Kan je in de boekenwinkel makkelijk de boeken vinden die je leuk vindt? [S]

5. meestal wel
6. soms wel, soms niet
7. meestal niet
8. weet niet

- Selection: F1 IS NOT 5

F7 Met wie ga je wel eens naar de boekwinkel? [M]
Je mag meer dan één antwoord geven..

1. Mijn vader of moeder
2. Mijn opa of oma
3. Met een vriendje of vriendinnetje
4. Met school
5. Met iemand anders [O]
6. Ik ga alleen [S]
7. weet niet [S]

H Campagnes leesbevordering

- Selection: ALL

H1 Heb je wel eens gehoord van de Kinderboekenweek? [S]

1. ja
2. nee
3. Weet niet

- Selection: H1=1

H2 Vorige week was het Kinderboekenweek. Kun je opnoemen waar je over *de afgelopen Kinderboekenweek* hebt gehoord? [M]

Je mag meer dan één antwoord geven.

1. op school
2. in de bibliotheek
3. in de boekwinkel
4. via internet
5. via tv
6. via een tijdschrift
7. anders namelijk [O]
8. ik heb nergens iets gezien of gehoord over de Kinderboekenweek [S]

- Selection: H1=1

H3 In de Kinderboekenweek kun je allerlei dingen doen. Welke van onderstaande dingen heb jij gedaan *in de afgelopen Kinderboekenweek*? [M]

Je mag meer dan één antwoord geven.

1. ik heb een speciale activiteit bezocht voor kinderen/jongeren in de boekwinkel
2. ik heb een (of meerdere) boek(en) gekocht in de boekwinkel
3. ik heb het Boekenweekgeschenk gekregen in de boekwinkel
4. ik heb een speciale activiteit bezocht voor kinderen/jongeren in de bibliotheek
5. ik heb een (of meerdere) boek(en) geleend in de bibliotheek
6. We hebben er op school iets mee gedaan
7. anders namelijk [O]
8. ik heb niets gedaan tijdens de Kinderboekenweek [S]

- Selection: H3=1 or 2 or 3 or 4 or 5

H4 Met wie ben je tijdens de Kinderboekenweek mee gegaan naar de boekwinkel of bibliotheek? [M]

Je mag meer dan één antwoord geven.

1. Mijn vader of moeder
2. Mijn opa of oma
3. Met een vriendje of vriendinnetje
4. Met School
5. Met iemand anders [O]
6. Ik ga alleen [S]
7. weet niet [S]

- Selection: ALL

H5 Van welke van onderstaande activiteiten en/of websites heb je wel eens gehoord? [M]

Je mag meer dan één antwoord geven.

1. Het Gouden en Zilveren Penseel
2. De Kinderjury
3. Nationale Voorleeswedstrijd
4. Website De Boekenzoeker
5. De prijs van de Jonge Jury
6. Woutertje Pieterse Prijs
7. De website 'Literatuurplein'
8. De voorleeswedstrijd Read2Me
9. De Gouden en Zilveren Griffel
10. De website 'Leesplein'
11. Nationale Voorleesdagen
12. Geen van deze [S]

I Slot

- Selection: ALL

I1 Tot slot zouden we graag willen weten hoeveel boeken je ongeveer leest per maand.[S]

1. 1 boek
2. 2 boeken
3. 3 boeken
4. 4 boeken
5. 5 of meer boeken
6. weet niet

In deze serie zijn eerder verschenen:

- Piek, Karlijn, *Zoveel lezen we (niet)*, 1995
Ven, Mascha van de, *Nieuwe media en lezen*, 2000
Kaufmann, Yolanda, *Voorlezen*, 2000
Tellegen, Saskia en M. Lampe, *Leesgedrag van vmbo-leerlingen*, 2000
Boter, Jaap, *Uitleengegevens als marketinginformatie*, 2001
Bos-Aanen, Joke, T. Sanders en L. Lentz, *Tekst, begrip en waardering*, 2001
Tellegen, Saskia, L. Alink en P. Welp, *De attractie van boek en computerspel*, 2002
Elsäcker, Willy van, *Begrijpend lezen*, 2002
Land, Jentine, et al., *Tekstbegrip en tekstwaardering op het vmbo*, 2002
Braaksma, Martine en E. Breedveld, *Het schoolvak Nederlands opnieuw onderzocht*, 2003
Guldemon, Ineke, *Emotionele betrokkenheid bij jeugdliteraire teksten*, 2003
Jager, Bernadet de, *Leesbegrip, leesplezier en de Friese taalnorm*, 2003
Verhallen, Maria, A.G. Bus en M.T. de Jong, *Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie*, 2004
Lemaire, Christine, *Lezen doen we samen!*, 2004
Steendijk, Marjolein, *Een boekenwurm van zeven maanden door Bookstart*, 2004
With, Janetta de, *Overgangsliteratuur voor bovenbouwers?*, 2005
Schlundt Bodien, Walter en F. Nelck-da Silva Rosa, *Als jongeren lezen*, 2005
Land, Jentine, T. Sanders en H. van den Bergh, *Wat maakt een studietekst geschikt voor vmbo-leerlingen?*, 2006
Janssen, Tanja, H. Broekkamp en E. Smallegange, *De relatie tussen literatuur lezen en creatief schrijven*, 2006
Vries, Nienke de, *Lezen we nog?*, 2007
Chorus, Margriet, *Lezen graag!*, 2007
Hermans, Marianne, *Wereldliteratuur in het curriculum*, 2007
DUO Market Research, *Positie jeugdliteratuur in het voortgezet onderwijs*, 2009
Oberon, *Leesbevordering in het basisonderwijs*, 2009
Ghonem-Woets, Karen, *Elke dag boekendag!*, 2009
Ghonem-Woets, Karen, *Literaire competentie in groep 3 tot en met 8*, 2010
Lammers, Elma *Wie niet lezen wil moet schrijven* (2010)
Bleeker, Elli, *On Reading in the Digital Age* (2010)
Bakker, Niels, *Digitaal literair lezen - doen we het al?* (2010)
Berge, Maartje Johanna van, *Er was eens...* (2010)
la Roi, Tiny la, *Mijn leukste, spannendste, coolste, vetste...boek!* (2010)
Ghonem-Woets, Karen, *Kennis van literaire conventies bij kinderen in de basisschoolleeftijd* (2010)
DUO Market research / CED groep, *Wie leest, heeft de wereld binnen handbereik* (2010)
Duursma, Elisabeth, *Voorlezen in gezinnen in Nederland* (2011)
Hermans, Marianne en Lonneke Jans, *De Schoolschrijver* (2012)
Jong, Maria de en Adriana Bus, *AVI Gaat Digitaal: Beginnende Lezers Oefenen op Tablet* (2013)